

II RIIGIKOGU

4. istungjärk. **Protokoll nr. 102 (5).** 1924 a.

II Riigikogu koosolek 9. mail 1924 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 82 Riigikogu liiget.
Walitsuse looshis: välisminister **O. Strandman**, sõjaminister **O. Amberg**, haridusminister **H. Rahamägi**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, põllutöominister **A. Kerem**, kohtuminister **R. Gabrel**, teedeminister **K. Kark**, haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **G. Ollik**.

P ä e w a k o r d:

1. Proowiseadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **W. Hasselblatt**.

2. Nuhtluseaduse § 1390 tühistamise ja §§ 1386 ja 1404 muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **W. Hasselblatt**.

3. Kaubalaewade wõõra riigi alla ülemineku takistamise kohta käiwa seaduse tühistamise seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **E. Weberman**.

4. Tuletõrje seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **M. Juhkam**.

5. Narwa linna administratiivpiirkonna laiendamise seadus — II lugemisel.

Omawalitsuse komisjoni aruandja **O. Liigand**.

6. Seadus laste, alaealiste ja naiste töö kohta tööstusettevõtetes — II lugemisel.

Töökaitse komisjoni aruandja **L. Johanson**.

7. Eesti-Soome wahel tsiwiilprotsessi asjus sõlmitud kokkuleppe kinnitamise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **J. Jaakson**.

8. Eesti-Rootsi wahel tsiwiilprotsessi asjus sõlmitud kokkuleppe kinnitamise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **J. Jaakson**.

9. Ehitusseaduse § 177 täiendus — II lugemisel.

Omawalitsuse komisjoni aruandja **M. Juhkam**.

10. Awalikkude raamatukogude seadus — II lugemisel.

Hariduskomisjoni aruandja **H. Bauer**.
11. Kohtukäskjalgade taks — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **A. Jõeäär**.

12. Riigikohtuniku walimine — wane-matekogu ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**, pärast abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Kõster**, pärast sekretäär **T. Kalbus**.

Koosolek algab kell 5.25 min.

1. Päewakorra Juhataja **L. Raud-
muutmise. kepp**: Awan Riigikogu
koosoleku. Täname päe-

wakord on teada antud. Juhatus omalt-
poolt paneb ette wõtta 12. päewakorra-
punkt — riigikohtuniku walimine — wa-
nematekogu ettepanek — esimeseks päe-
wakorra-punktiks. (H ä ä l e t a t a k s e.)
Nähtawa enamusega on päe-
wakord nimetatud muudatu-
sega wastu wõetud.

2. Riigikohtu- Riigikohtu poolt olid
niku walimine ette pandud walida riigi-
— wanemate- kohtunikudeks järgmised
kogu ettepa- kandidaadid: kohtupalati
nek. liige Ernst Erdman, tei-
seks — Eesti saatkonna

nõunik Moskwas Wiktor Ditmar, kolman-
daks — Rudolf Gabrel, praegune kohtu-
minister. Kuna aga kohtupalati liige Ernst
Erdman ja praegune kohtuminister Ru-
dolf Gabrel on oma kandidatuuri maha
wõtnud, jääb ainult ühe kandidaadi —
Eesti saatkonna nõunik Moskwas Wiktor
Ditmar'i kandidatuur üles. Minewal kor-
ral hääletati kinniselt. Asun selgitamisele,
kas kinnist hääletamist toetab tarwilik
arw Riigikogu liikmeid. (H ä ä l e t a t a k s e.)
Kinnise hääletamise poolt on
üle 10 Riigikogu liikme, seega on otsus-
tatud kinniselt hääletada. Palun sedelid
välja jagada. (J a g a t a k s e s e d e l i d.)
Palun neid Riigikogu liikmeid, kes Eesti
saatkonna nõunik Wiktor Ditmar'i riigi-
kohtunikuks walimise poolt on, sedelile
kirjutada „poolt“, neid, kes wastu — kir-
jutada „wastu“. (H ä ä l e t a t a k s e.)
Kas tehakse ettepanekuid sedelite luge-
mise kohta? (H ü ü d e d: J u h a t u s e

hooleks!) (Juhatuse liikmed loewad sedelid.) Hääletamise resultaadid on järgmised: Wiktor Ditmar'i riigikohtunikuks walimise poolt on 32 häält, wastu — 19, erapooletuid — 7, seega on Wiktor Ditmar walitud riigikohtunikuks.

3. Proowiseadus Rahaasjanduse — I lugemisel. komisjoni aruandja **W. Hasselblatt**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Senni oli meil kallismetalli proowide alal maksew Wene proowiseadus, mis töösusseaduses ette nähtud oli. Seda weneaegset proowiseadust lapiti mitmel korral meie lisaseadustega, aga ikkagi tema meie oludele ja tingimistele wastawaks muutunud ei ole. Ja sellepärast on tarwis, et meie need praegused makswa seaduse normid wõtaksime kokku ja töötaksime wälja eriseaduse. Kui mina tahaksin kokku wõtta neid määrusi, mis meile toowad muudatusi, siis wõiks peatama jääda peasjalikult ainult ühe põhimõtte peale, mis on märksa teine kui senni olnud. Nimelt selles proowiseaduses wõetakse ülesse teine proowi määramise mõiste, kui Wene seaduses oli. Meil kawatsetakse üle minna meetrisüsteemi peale, ja sellepärast tuleb siis ka proow mitte solotnikkudes puhasmetalli segust wõtta, waid tuleb wälja arwata, kui suure protsendi kallismetalli sisaldab teataw ligatuur. Ja selle järele on proowiseadusesse wõetud need proowimäärused, mis praegusel ajal Lääne-Euroopas maksmas on. Nii et Wene seadus kaotatakse ära ja Wene mõõtude asemele määratakse protsentuaalselt kallismetalli hulka segust. Proowimine ja tembeldamine selle seaduse järele toimetatakse samuti, kui see Wene seaduses ette oli nähtud. Teised muudatused ei ole niiwõrd tähtsad, et neid maksaks esimesel lugemisel ette kanda. Nemad kannawad rohkem praktilist iseloomu ja seda tuleb silmas pidada rohkem teisel lugemisel. Proowikodade konstruktsioon ei ole ka muutunud selle seaduse järele. Proowikodasid on üks terve riigi kohta, kuna Wene seaduse järele oli proowikodasid mitu. Meil rohkem tarwis ei ole, küllalt on ühest, mis asub Tallinnas. Teen rahaasjanduse komisjoni nimel ettepaneku seda seaduseelnõu esimesel lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega

on käesolew seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetud.

4. Nuhtlusseaduse Rahaasjanduse § 1390 tühistamise komisjoni aruandja **W. Hasselblatt**: Wene — I lugemisel. maal kuulusid tembeldamise alla muuseas ka kullakangid. Eelmise wastuwõetud seadusega on otsustatud, et kullakangide tembeldamine enam sunduslik ei ole, sest meie riigis ei mängi kuld mitte seda rolli, mis Wenemaal. Selle tõttu tuleb ka wastaw paragrahw ära muuta, mis käsitab kullakangide mittetembeldamise eest trahwimist. Üks tähtsam muudatus, mis selle seadusega ette wõetud, on § 1386 muutmine, kus aluseks wõetakse trahwimise juures mitte selle asja metalli wäärtus, waid asja proowimaks. See muudatus peeti tarwilikuks sellepärast, et kullametalli wäärtuse igakordne kindlaksmääramine teeb raskusi. Kuigi kullal on kindlam wäärtus, kui paberrahal, on ta wäärtus siiski ikkagi kõikuw. Et meie poslini seaduse järele on õigus proowimaksu tõsta kunni sajaprotsendini, siis saab ka sellele wastawalt trahwi sisse nõuda. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku seda seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on käesolew seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetud.

5. Kaubalaewade (Rahaasjanduse wõõra riigi alla komisjoni aruülemineku takistamise kohta andja **E. Weberman** kannab ette käiwa seaduse tühistamise seadus — III lugemisel. ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega seaduse pealkiri ja tekst):

Kaubalaewade wõõra riigi alla ülemineku takistamise kohta käiwa seaduse tühistamise seadus.

2. nowembril 1915 a. (Sobr. usak. i rasp. praw. nr. 321, § 2379) ja 16. jaanuaril 1916 a. (sama kogu nr. 25, § 137) wäljaantud seaduse määrused kaubalaewade wõõra riigi alla ülemineku takistamise kohta, mis seadusandliku delegatsiooni poolt 19. märtsil 1920 a. wastuwõetud seaduse nr. 129 põhjal („Riigi Teataja“ nr. 45/46 — 1920 a.) ajutiselt maksima

jätetud ka peale sõjategewuse lõppu, muudetakse ära.

Juhataja **L. Raudkepp**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel wastu wõetud.

6. Tuletõrje Üldkommisjoni seadus — aruandja **M. Juhkam** II lugemisel. (loeb): § 3. Omawalitsuse tuletõrje asutatakse tarwiduse järele ühe wõi mitme omawalitsuse piirkonna jaoks. Wiimasel juhtumisel määrab tuletõrje ringkonna piirid kindlaks siseminister wastawate linna- ja maakonnawalitsuste ettepanekul. Tuletõrje ülewõlpidamise kulud kaetakse wastawate omawalitsuste eelarwete järele.

Omawalitsuse tuletõrje asutamine on linnale ja alewile sunduslik, kui linnas wõi alewis ei ole wabatahtlikku tuletõrje ühingat.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 3 wastu wõetud. Sellega on terwe see seaduseelnõu II lugemisel wastu wõetud.

7. Narwa linna administratiivpiirkonna laiendamise seadus — II lugemisel. Omawalitsuse komisjoni aruandja **O. Liigand** (loeb): Narwa linna administratiivpiirkonna laiendamise seadus.

K. Tamm (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolewa seaduseelnõuga ei saa mina mitte nõus olla. Et oma seisukohta selgitada — peatan lühidalt Narwa linna administratiivpiiride laiendamise ajaloo juures. Algas selles küsimuses tehti Narwa linna õitseajal, 1908 aastal, 1917 aastal tõstis selle küsimuse üles Narwa seltskondlik komitee, kellel korda ei läinud seda asja Wene ajutise walitsuse ajal läbi wiia. Siis oli linna administratiivpiiride suurendamise asi 2. juulil 1917 aastal rahwahääletamisel. Aga see rahwahääletamine wõeti ette Narwa linnas, wõeti ka tema alewites ette, aga ei wõetud mitte ette neis waldades, kelle osasid otsustati liita Narwa administratiivpiirkonda. Rahwahääletamisel otsustati see küsimus jaatawalt ja otsustati seal mitmesugused maa-alad Narwa administratiivpiirkonda wõtta.

Anwelt'i walitsuse ajal 1917 aasta sügisel saatis Narwa linnawalitsus linnapea, kes ka ühtlasi täidesaatwa komitee esimees oli, härra Dankman'i rahwakommissaride nõukogu juurde Peeterburi märgukirjaga. Narwa linn nähtawasti seekord Tallinna walitsust ei tunnustanud, waid pööras otsekohe Peeterburi, märgukirjaga 14. nowembrist 1917 a. nr. 1621, milles fungiwalt paluti Narwa linnaga ühendada esiteks Joaoru alew — 26 dessatiini. See oli arusaadaw, et selle kohta palwe awaldati, sest see asus linna keskel, jaama lähedal, ja seal pidi märgukirja järele 7781 elanikku elama. See linnaosa on purustatud aga Eesti wabadussõja ajal ja seal on nüüd küllalt waba maa-ala uute majade ehitamiseks. Teiseks Kadastiku ja Paemurru külad — 2292 elanikuga. Kolmandaks Kreenholmi wabrik ühes Kulgu wabadiku küla ja sadamaga, see tähendab 71 tiinu — 7000 elanikuga; neljandaks Siwersi alew — 167 elanikuga; wiierendaks Uue-Iwanowski alew — 1500 elanikuga; kuuendaks nimeta alewik Lillenbach'i mõisa maa peal Jamburi tee ääres — 500 elanikuga; seitsmendaks Popowka küla maadest teinepool Narwa jõge, Telliskivi külakene ühes wabadikkudega umbes 100 elanikuga; kaheksandaks Narwa kalewi- ja linawabrikute mitmesugused maa-alad, seal on ka palju põllu- ja heinamaid, elanikka oli seal 4500.

1917 aasta aprillikuu rahwalugemise ajal oli Narwas elanikka 22.823, linnaosas, mis aastasadandeid linna nime kandis, kuna neis osades, mis 1917 aastal rahwahääletamise alusel linna külge liideti; 16.452 elanikku, kokku 39.275 elanikku. Narwa linna õitseajal oli üle 46.000 elaniku, nüüd Eesti ajal, kui rahwalugemine 1919 aastal ette wõeti, oli Narwas weel elanikka kõigest 27.000 järel. Niiwõrd on Narwa linn kahanenud, nii et õieti see ei ole mitte kaswaw linn, waid kahanew linn.

Siis rahwakommissaride nõukogu oma kirjaga 16. nowembrist 1917 a., mis Lenini allkirja kannab, kinnitas eelpoolnimetatud maa-alade ühendamise linnaga selle tingimisega, kui selle ühendamisega kõik demokraatlikud kihid, keda asi puudutab, nõus on. Narwa linnawolikogu oma otsusega 21. nowembrist 1917 a., arwesse wõttes linnas ja tema alewites peetud rahwahääletamise tagajärgi — ja wõib olla rohkem weel Lenini wastust — otsustas ülemalnimetatud maa-alasid Narwa linnaga ühendada. Tähen datud

Wene rahwakommissaride nõukogu walitsuse kirja põhjal wiidi Narwas 1918 aastal täiendawad linnawalimised läbi ja linnawalitsus tegutses uutes piirides. Ka Saksa okkupatsiooni walitsus kinnitas linna uued piirid. Nii oli linna administratiivpiirkond ligi poole võrra suurenenud, ehk nagu omawalitsusajade peawalitsuse ülem härra Dolf mulle teatas, oli tema nüüd suurenenud 536 tiinu võrra, kuna ta enne 755 tiinu suur oli. Seega on Narwa linna administratiivpiirkond praegu — 1292 tiinu suur. Just nimetatud maa-alad wõttis linna administratiivpiirkonda ka Wabariigi Walitsus oma otsusega 1920 a. Aga Wirumaa ja wastawad wallawalitsused ei tunnustanud seda suurendust ja linn ei saanud uutelt maa-aladelt maksusid, nõnda et seal tekkisid mitmesugused sekeldused. Narwale olid aga mitmesugused kohustused juurdewõidetud maa-alal tekkinud. Wäga energiliselt kaitses maakonna õigustatud huwisid ka selleaegne Wiru maakonnanõukogu ja ka Wiru maakonnavalitsus, kelle eesotsas praegu wäga lugupeetud Riigikogu liige härra Juhkam seisis. Märgukirjaga 20. märtsist 1920 a. palus Narwa linnawalitsus siseministeeriumi Narwa ümbruskondade ühenddamist linnaga seadusandlikul teel läbi wiia. Siseministri ettepaneku põhjal 28. aprillist 1920 a. sanktsioneeris Wabariigi Walitsus, kelle eesotsas wist härra Tõnisson seisis, oma wäljakuulutamata otsusega 4. maist 1920 a. faktilist seisukorda. Kui Wabariigi Walitsuse otsus, aega mööda teatawaks sai, siis esitati wäga ägedaid proteste nii maakonnanõukogude, wallanõukogude kui ka asjasthuwitatud isikute poolt, kellest Popowka wabadikud ja talu nr. 6 rentnik sellest asjast alles 1923 a. teada said. Popowka küla wabadikud 1923 a. suwel, kui linna maa-mõõtja administratiivpiirkonna piirisid kupitsate ja muude rajamärkidega ära märkima tuli ja talu nr. 6 rentnik, kui temalt 1923 a. linna heaks hobustemaksu nõudma hakati. Et talu nr. 6 hooneid ja walla koolimaja linna administratiivpiirkonda sisse wõtta, oli loomuwastaselt õige piir, mis otse jookswat tee serwa mööda käis, maha jäetud ja piiridesse 4 õigenurgelist winklit tehtud. Wiru maakonnanõukogu oma otsusega 5. aprillist 1920 a. tähele pannes, et 30. märtsi 1917 a. määruse järele omawalitsuste territooriumi piiride määramine on maakonnanõukogu käes, kuna käesolewal juhtumisel maakonnanõukogu seisukohta küsitud

ei ole, leidis, et Wabariigi Walitsus omawalitsuse üksuste piirisid muutnud on korras, mis seaduses pole ette nähtud ja millega maakonnanõukogu õiguslikud huwid rikutud on. Nimetatud administratiivpiirkonna piirid, mis Wabariigi Walitsuse otsusega 4. mail 1920 a. Narwa linnale anti, ei olnud tõepoolest mitte loomulikud ja peale selle wäga sopolised, nagu kaardil seda näha. Seda wõiks ka kaardil näidata. Wäga ülekohtune oli see piirijamine põlise renditalu nr. 6 kohta, ühtlasi ka koolimaja kohta. Siin on nagu näha (näitab kaardi peal) Narwa saared wõetud kõik linna alla. Esiotsa aeti piir kaunis kenasti, paremal pool teed, mis Narwa waksalist läheb nõndanimetatud Kuigi sadamasse. Kui aga saadi renditalu nr. 6 juurde, siis tehti järsku kään paremat kätt, et piirata taluhooned Narwa administratiivpiirkonda. Üldse oli see püüe, et kõiki tulutoowaid objekte haarata Narwa piirkonda. Siis tuldi jälle tee juurde tagasi. (M. Martna, sd.: Nüüd peaks ülewalt poolt otse minema?) Siin on nüüd näha, kuidas endine kawa oli, aga kuidas see uue kawa järele on, seda näeme edaspidi. See liin, mis aeti, ei olnud sugugi loomulik. Härrad rkl. Wirma ja Juhkam, kui Wiru maakonnanõukogu liikmed on 1920 a. kinnitatud piirisid wäga ägedalt hukka mõistnud, nagu seda Wiru maakonnanõukogu otsusest 29. septembrist 1923 a. näha. Ma arwan, et härrad Wirma ja Juhkam jääwad oma endise seisukoha juurde. Peale põllumajanduslikult kasutatawate maalade kalewi- ja linawabrikus, Kreenholmi ja Popowka wabadikkude küla ühendati linnaga, kõik piiri lähedal olewad hooned, nagu Joala koolimaja, põlise talu nr. 6 hooned, kusjuures piir talu nr. 6 hoonete ja koolimaja juures, nende linnapiiri haaramiseks, piiri 4 õigenurgelist winklit sisse tegi. Ka Wiru maakonnanõukogu oma otsuses 29. septembrist 1923 a., millest nõunikudena Riigikogu liikmed härrad Wirma ja Juhkam osa wõtsid, tähele pannes, et põllumajanduslikkude üksuste linna piiridesse wiimine kuidagi põhjendatud ei ole, leidis, et wäljakuulutamata Wabariigi Walitsuse otsusega on 1920 a. põllumajanduslikka hooneid ja maid linna külge liidetud, lõhkudes majapidamise üksusi, tunnistas tarwilikuks Narwa linna administratiivpiirisid rewideerida. See oli maakonnanõukogu otsus. Nähtawasti sai ka Wabariigi Walitsus aru, kui ta oma otsust tegi 4. mail 1920 a., et Narwa linna

administratiivpiirkonna piirid ebamäärased välja tulid, sest sellesama otsuse p. 2 käis järgmiselt:

„Siseministrile ülesandeks teha Narwa linnale ette panna uue kawaga linna piiride ümmarguseks tegemise kohta siseministeriumi kaudu Wabariigi Walitsusele esineda.“

Siseminister muidugi tegi Narwa linnawalitsusele wastawa ettepaneku. Et linna piirid 1920 a. liiga sopilised välja tulid, siis oleks pidanud linn ettepanekust nii aru saama, et piirid tulewad nii õigemaks teha, et mõned saadud nukikesed tulewad maakonnale tagasi anda, kuna mõnes teises kohas linn mõne maa-ala juurde oleks wõinud saada ja üldsummas muidugi wähe wõitnud oleks. Narwa linnawolikogu on aga nii toimetanud, et kõik wanad wead on parandamata jäetud, ei ole näituseks koolimaja ja talumaja nr. 6 hooneid mitte maakonna piiridesse tagasi antud, waid on selle koha lõhkumist jätkatud. On ka põlist talu nr. 1, kus üks perekond juba kaugelt üle 40 a. sees asub, lõhutud.

Kuna aga Wabariigi Walitsuse otsust 1920 a. nii mõista tuleb, et neist maa-alandest, mis 1920 a. linna administratiivpiirkonda juurde tulnud, mõned nukikesed maakonna piirkonda tagasi anda tuleksid, teeksin järgmise ettepaneku. — Siiski ma enne seletaksin seda, et Narwa nõudmised on nähtawasti suurelt ette küsitud. Peale seda ettepanekut, mis linnawolikogule tehti, esines Narwa linnawolikogu nõudmisega, et peale 1290 tiinu, mis tal wiimaks oli, weel 2900 tiinu juurde antaks. Tähendab, ta nõudis 2½ korda rohkem juurde, kui tal oli. Kui siseminister wastas, et ta ei tihka sarnase ettepanekuga esineda Wabariigi Walitsusele, siis nõudis Narwa linnawolikogu umbes 1450 tiinu. Kui Wabariigi Walitsus ka seda wastuwõtmataks tunnistas ja kui seal wäga ägedad protestid maakonnakoogu, kui ka wallanõukogude poolt esitati, siis esitas Narwa linnawolikogu kolmanda ettepaneku. Selles oli juba palju wähem ette küsitud, nõuti 382 tiinu. Aga ka see ettepanek, nagu ma seletasin, on minu arwamise järele wäga rohkesti liialdatud.

See ettepanek wõeti omawalitsuse komisjonis enam-wähem wastu. Et aga wäga palju põllumajanduslikka üksusi linnaga liidetud on, kuna seda sugugi Narwale waja ei oleks, siis teen ma ette-

paneku seda seaduseelnõu komisjonile tagasi anda § 1 ümbertöötamiseks. Motiweeriks mina seda järgmiselt: Riigikogu, tähele pannes, et ilma tõeliku tarwiduseta Narwa administratiivpiirkonna laiendamise juures põliste renditalude maid, mis hästi planeeritud, linna ja maakonna administratiivpiirkondade wahel ära jagatakse, kusjuures näituseks talust nr. 1 osa põldu ja karjamaad 26 tiinu suuruses ühes hoonetega linna administratiivpiirkonda wõeti, kuna muu osa 46 tiinu maakonda jääb, otsustab seaduseelnõu komisjoni tagasi anda § 1 ümbertöötamiseks.

J. Luur (krst.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Mina ei saa lugupeetud eelkõneleja härra Tamm'ega kuidagi moodi nõus olla, et selle seaduseelnõu — Narwa linna administratiivpiirkonna laiendamise kohta — § 1 tagasi anda omawalitsuse komisjoni uuesti läbitöötamiseks ja arutamiseks. Nähtawasti lugupeetud eelkõneleja ei ole Narwa linna seisukorraga hästi tutaw ja see paistis mulle välja mõnest wäitest, mis lugupeetud eelkõneleja siin ette tõi. Ja see paistis õige selgesti välja. Lugupeetud eelkõneleja tõi siin ette selle nähtuse, et ainult Joaorg, ehk Juhkental tema arusaamise järele oleks pidanud linna külge liidetama, et seal oli enimem elu, et seal ehitati maju, aga et pärast sõjamõllus said need majad ära häwitatud ja nüüd seal enam sugugi elu ei ole, seal midagi enam ei liigu, see on väljasurnud linnaosa. Kõik see ei wasta tõele. Et see linnaosa sõjamõllus purustatud sai ja rusuhunnikuks muutus, see on tõsi, aga wiimaste aastate jooksul on seal hakanud kerkima uued majad ja praegu ehitatakse seal jälle uusi maju riikliku ehituslaenu abil, ja wiimane Narwa linnawolikogu, kes koos oli käesolewa nädala teisipäewal, just arutas seda küsimust uuesti ja tegi otsuseks toetada Wabariigi Walitsuse ees nende majaomanikkude palweid, kes Juhkentalis maju ehitawad riikliku laenu abil, et neile täiendawalt weel laenuks antaks 1.084.000 marka. Lugupeetud eelkõneleja kõnest üldse paistis välja, et kõneleja Narwa linna peale waatab nii kui ühe väljasurewa linna peale, millel ei ole mingisugust väljawaadet tulewikku. No, see waade Narwa linna peale ei wasta kaugeltki mitte tõele. (M. Martna, sd.: Teil on õige arwamine.) See on wäga armas, härra Martna, et Teie seda ütlete, ma loodan, et Teie mind ka edaspidi toetate.

Kui meie Narwa ajalugu vaatame enne ilmasõda, siis pean ma ütleva, et need andmed, mis lugupeetud eelkõneleja siin ette tõi, jällegi ei wasta tõele. Narwas oli enne ilmasõda 55—56 tuhat elanikku, ja ainult Kreenholmi wabrikus, mis praegu lonkab, ainult seal töötasid 12.000 inimest. Peale selle töötasid linawabrikus ja kalewiwabrikus, Sinowjew'i malniwalamise wabrikus ja Sinowjew'i lauatehases veel mitutuhat töölisi. Elanikka oli Narwas küllaldaselt, ja kõik need Oudowa kreisid, kõik need narwatagused maaosad kunni Gatshinani, need kõik jooksid kokku oma elusoonetes just Narwa. Narwa kaubitses väga hästi, Narwas kihas elu täiesti ja Narwa oli üks suurimast linnadest Narwa raioonis. Edasi pean ma ütleva, et isegi praegusel raskel ajal, kus meie riik majanduslikku kriisi üle elab, Narwa linn on siiski jäänud meie Eesti linnadest oma elanikkude arwu poolest kolmandale kohale. Temas on praegu 27.000 elanikku ja see arw tõuseb ühtelugu, ta tõuseb küll pikaldaselt, aga siiski ta tõuseb. Mul ei ole praegu statistikat käepärast, aga ma mõtlen, et lugupeetud Riigikogu liikmed wõiwad mind uskuda, kui ma seda ütlen. Ma jälgin alati igal esimesel kuupäewal, kuidas on lugu Narwa linna elanikkudega, ja näen, et see elanikkude arw järjekindlalt kasvab. See ei wõigi teisiti olla, sest Narwas on praegu natukene lahedam elu, kui kusagil teises kodumaa linnas. Seda ma ka mitte salata ei saa. Kuid sellega ei taha ma öelda seda, et Narwas ei oleks korterikriisi kõigelähemas tulewikus. See, kes Narwat tunneb ja kes Narwas on ümber reisinud, ja kes on läinud üle linna puusilla ja tutwunenud selle nõndanimetatud Jaanilinnaga ehk nagu rahwas teda nimetab — Iwanipoolega, see peab siis küll ehmatusena nägema, et see linnaosa on praegu täiesti kokku warisemas. Seal keegi maju ei remonteeri, keegi neid parandada ei suuda, ja on loomulik, et sinna Wene piiri poole ei wõigi Narwa linn kasvama hakata. (J. Soots, põl.: Miks Teie sinna poole maad tahate? M. Martna, sd.: Härra kindral on rahulepingu ajal ka Eestile maad juurde tahtnud saada, ja see on arusaadaw.) Minu arusaamise järele on täiesti selge, et Narwa linna piirid peawad kasvama just sinna poole, mis on siin seaduseelnõus ette nähtud. Ja mis on siis õieti wõetud Wirumaalt? Minu arusa-

mise järele ei jää Wirumaa kaugeltki sellega waesemaks, kui siit Wäike-Soldina, Joala mõisast jne., mõnest renditalust wõetakse 50, 26 tiinu. Nendel kohtadel kui põllumaal ei ole mingisugust wäärtust, see on täiesti paemaa, seal on paemurrud, kust paasi suurel arwul wälja kaewatakse, ja Wene ajal saadeti sealtrondide wiisi Peeterburi paekiwi.

Nüüd edasi, härra Tamm toonitas seda, et Kadastiku külale maad juurde tarwis ei ole. Ma pean ütleva, et selles nõndanimetatud Kadastiku külas on omnikesed sarnaselt ehitatud, et kui tuli peaks lahti minema, siis sellest külast midagi järele ei wõi jääda. Selles külakeses on igawene segadus, uulitsad ja majakesed on ilma mingisuguse plaanita ehitatud ja praegu ei sillutata neid, ega ehitata paremaid maju juurde, sest ei teata, kellele lõppude lõpuks need kohad jääwad.

Kokku wõttes, minu arusaamise järele mingisugust põhjust ei ole seda seaduseelnõu tagasi lükata ehk uuesti anda ümbertöötamiseks omawalitsuse komisjoni. Mina saan igatahes aru, et Narwa linnal on kindel ja suur tulewik ees. Kui wõtta arwesse tema geograafilist seisukohta, siis näeme, et ta on kodumaa kõigewägewama jõe kaldal, kust väga hea wälja pääseda otsekohe merele. Raudtee ühendab Narwa linna Wenemaaga. Siis Narwas tuleb üks kõik warem ehk hiljem ehitama hakata hüdroelektrijaama, sest sarnaselt see edasi kesta ei wõi, et kümnetuhandeline hobuse jõud, mis Narwa kosest woolab, kaduma läheks ilma mingisuguse kasuta.

Pean veel ütleva, et Narwa linn just wiimasel ajal on elu liikumise ja elu tarkamise mõttes suuresti arenenud. Talwel tullakse siia väga mitmelt poolt kokku. Praegu aga, kus Kreenholmi wabrik seisab, mille läbi 1500 inimest tööta, on inimesed sunnitud Narwast wälja minema ja ümbruskonnas tööd otsima. Tuleb aga sügise, tulewad kõik need inimesed Narwa tagasi ja elanikkude arw suureneb.

Wiimasel ajal on ette tulnud nähtusi, et meie suurematest linnadest, Tallinnast ja Tartust hakkawad elanikud Narwa tullema, sest et seal lahedamad elutingimised on. Kuid lahedamad elutingimised on ka Narwas ainult ajutiseks nähtuseks. Narwa linn iseenesest peab kasvama, ta ei saa sellest kasvust mööda. Tema loomulik juurdekasw oli seisma jäänud, esiteks sõjaajal, teiseks, siin oli kartus Wene piiri läheduse pärast, siis veel

wabrikute lonkamine jne. jne. Mina wõin kindlasti öelda, et ükskord Narwa linna wabrikud hakkawad suure eduga jälle töötama. On täiesti selge, et Kreenholmi wabrik hakkab uuesti käima, ja on ka kindel, et Wenemaa hakkab Kreenholmi tekstiilsaadusi tarwitama. Lõppude lõpuks ei pääse sellest tõsiasjast eemale, et Narwa linnas oodata on suuremat elu. Minu arusaamise järele ei ole mingisugust põhjust seda seaduseelnõu komisjoni tagasi anda, et seda väikeste tiinude arwu pärast uuesti läbi waatama hakata ja sellega aega wiita. Seda seadust ümber töötama hakata Wiru maakonna kaitseks ei ole mingisugust mõtet, usun, Wiru maakond ei kaota selle läbi midagi, kui see paepõhjaga maa läheks Narwa linnale, mis tema juurdekaswule täiesti loomulik on. Sellepärast palun, lugupeetud Riigikogu liikmed, toetada Narwa linna ja wõtta wastu see seaduseelnõu nii, nagu seda omawalitsuse komisjon on wälja töötanud. Omawalitsuse komisjonis oli jõutud nende piiride lahendamise suhtes kokkuleppele, mõlemad pooled tegid seal järeleandmisi, Wiru maakonna ja ka Narwa linna esitajad olid selles komisjonis ja üldse see küsimus sai wäga põhjalikult läbi arutatud. Selle järele tuldi lõpuks kokkuleppele, ja nüüd seda kokkulepet lõhkuma hakata ja uuesti seda seaduseelnõu komisjoni tagasi anda pole tõesti mingisugust mõtet. Ma usun selle tõttu, et Wiru maakonna küljest Narwa linnale antawad maad Wirumaa põllumajandust sugugi ei takista, waid et need maad Narwa linna loomulikule juurdekaswule tingimata tarwilikud, ja sellepärast teen ettepaneku, austatud Riigikogu liikmed, seda seaduseelnõu nii wastu wõtta, nagu see omawalitsuse komisjonis wälja töötatud on, kus mõlemad pooled kokkuleppele jõudsid.

K. Tamm (põl.): Härra Luur'i seletusest wõis wälja paista, nagu oleks linawalitsuse ja maakonnawalitsuse wahel mingisugune kokkulepe olemas. Ma pean ütleva, et selles asjas mingisugust kokkulepet ei ole olnud. Wiru maakonnawalitsuse esitaja on informatsiooni otstarbel siseministeeriumis mingisugusel nõupidamisel käinud. Omawalitsuse komisjon pööras Wiru maakonnawalitsuse poole, et maakonnawalitsuse arwamist teada saada, wastamiseks oli aga sedawõrd lühikene tähtaeg määratud, et maakonnawalitsus ei saanud seda asja mitte maakonnanoukogus ette kanda. Maakonna-

nõukogu oleks aga kindlasti eitawa seisukoha selles asjas wõtnud. Maakonnawalitsus esitas oma arwamise. Kui lubate, siis kannan ma selle ametliku wastuse osadena ette, mis on maakonnawalitsuse poolt omawalitsuse komisjonile märtsikuul k. a. esitatud. Seal on muuseas öeldud: Kolmandaks: „Ei saa nõus olla, et Joala mõisa talu nr. 6 (15 tiinu) linnapiiri jääks, ei ole linnal ka selleks mingisugust waja-dust. Tuleks piir wiia endist linna piiri, see on — teed mööda, kuid piir tuleks õigeks teha, wälja jättes linnapiirist endine Joa wallamaja ja koha nr. 6 hoone.“ Edasi on öeldud: Neljandaks: „Ei saa nõus olla, et Joala mõisa renditalu nr. 1 — 36,30 tiinu — linna piirkonda on wõetud ja seeläbi piir asjata kõweraks on aetud. Tuleks piir wiia nii, et koht nr. 1 wälja jääks, ehk kui see täitsa wõimatu, siis wälja jätta selle koha põllud, wiies piir olemas oewat teed mööda, seda linna piirkonda jättes.“ Wiiendaks on weel öeldud: „Ei leia maakonnawalitsus tungiwat tarwidust olema Wäike-Soldino mõisa põllumaade ja Lellep, Lutsu-Haawa krundi liitmiseks linnaga, ei saada sellega ka mitte piiride õiendamist kätte.“

Peasjalikult toonitaksin ma maakonnawalitsuse wahikirjast p. 3-dat ja 4-dat. Wiru maakonnanoukogu ei ole selle kõige uuema projekti kohta ülepea saanud seisukohta wõtta, aga et maakonnawalitsus asub eitawale seisukohale, siis ei wõiks § 1 praegusel kujul wastuwõtmist leida. Peab ikkagi weel rõhutama, et Narwa linnas on wäga palju maa-alasid, mis wabad ja kuhu ehitada wõib. Narwa linn oli esimene, kes Eesti wabariigi algul maid juurde sai. Härra Dolf'i mitteametliku nõndanimetatud „sprawka“ järele on Narwa linnal wanasti olnud 755 tiinu maad, 1920 a. on 536 tiinu juurde antud... Narwa linnal on wäga palju tühje maid, temal on wäga suur karjamaa, Pähklemäe mõis linna külje all, siis weel wallipealsed, kesklinnas Soome kiriku juures jne., mis küll natukene täitmist nõuawad, kuid kust wäga head ehitusplatsid wälja tulewad. Nii jään mina ikka oma endise ettepaneku juurde.

J. Luur (krst.): Lugupeetud eelkõneleja ei ole õieti midagi sisuliselt ette toonud, mis käib minu wäidete wastu. Mis puutub sellesse kokkuleppesse Wiru maakonnaga, siis wõin selle kohta öelda, et siin wiibiwad mitu endist maakonna-

walitsuse lugupeetud tegelast, usun, et nad kõik minuga ühel meelel on ja et nemad Narwa linna selle seaduseelnõuga toetama saavad. Teen ettepaneku seda seaduseelnõu vastu võtta sel kujul, nagu ta komisjoni poolt ette pandud.

J. Soots (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina ei saa öelda, et meil kõigil linnadel oleks niipalju maad, kui neil edenemiseks tarwis läheb. Sellepärast oleks linna piirkonna rewideerimine koha peal tarwilik. Siiski pean mina tunnistama, et linna piirkonna suurendamine on tarwilik sedawõrd, kuiwõrd linnadel maad tarwis läheb linna suurendamiseks, nimelt majade ehitamiseks. Kui aga nüüd esile tuleb wastupidine nähtus, see tähendab, kui linna piirkonda satuwad põllumajapidamised, siis on elu näidanud, et need põllumajapidamised wälja kurnatakse, sest neile panflakse suured maksud peale, nii et nemad kiratsema hakkawad. Waadake, näituseks, Pärnu linna päralt olewaid põllumajapidamisi, need on kõige wiltsamas seisukorras. Ka Wiljandi linna Näska talusid waadates näete, et need õige wiltsad on. Ka Narwa linna piiridesse on juba 1920 aastal mõned põllumajapidamised sattunud, ja seal olla hakatud isegi looga pealt maksu wõtma, mida ometi maakonnad ega wallad ei wõta. Sellepärast, arwan mina, on tarwis hoolitseda, et linna administratiivpiirkonnad mitte laiemaks ei paisuks, kui seda tõepoolest tarwis on. Kui nüüd wõtta neid andmeid Narwa linna elanikkude kohta, mis siin täna ette toodi, siis on praegu Narwa linnas 27.000 elanikku, millele ka härra Luur vastu ei waidle. Enne sõda oli härra Tamm'e ütelse järele 36.000, härra Luur'i ütelse järele üle 50.000. Oletame siis minugi pärast, et oli 36.000, sest kui neid oli 50.000, siis oleks see Narwa linna kohta väga suur kahanemine. Sellel ajal kuulus Narwa linna administratiivpiirkonda umbes 750 tiinu, see teeb wälja ligikaudu 7 ja pool ruutkilomeetrit. Praegusel ajal on Narwa linna administratiivpiirkond suurem ja selle peale waatamata, et linna rahwaarw ligi $\frac{1}{3}$ wõrra wäiksem on kui enne, tahetakse linna piirkonda siiski väga palju suurendada. Nimelt tahetakse juurde panna umbes 500 tiinu, nii et linna piirkond kaswab 750 tiinu pealt rohkem kui 1200 tiinu peale. Ja kui nüüd selle juures tahetakse rikkuda ja jagada põllumajapidamisi ilma, et

sinna ligemal ajal linn peale ehitatakse, siis ei leia mina seda loomuliku olema. Mina arwan, et kui teie kuub on kitsaks jäänud, siis ei telli teie uut kaks-korda suurema, waid ainult sedawõrd, et ta teile paras oleks. Niisama on ka lugu Narwa linnaga. Wõib ju olla, et 100 aasta pärast Narwa linnale ka see uus piirkond wäikeseks jääb, aga siis on ju wõimalik uuesti piirisid laiendada. Mina ei räägi ju selle vastu, et Narwa linna endine piirkond wäike on, aga mina räägin sellest, et seda ei wõi niisugusel määral teha, kui käesolewa seadusega kaawatsetakse. Sellepärast toetan mina härra Tamm'e ettepanekut, et seadus saaks komisjoni tagasi antud, et Narwa linna kaawatsetawat administratiivpiirkonda rewideerida.

Mina tahaksin weel juurde lisada, et ei ole mitte soowitaw, et Narwa linn kaswaks Wene piiri poole, see on üle Narwa jõe. Linn ei peaks mitte sinna poole kaswama, kus wõõras piir ligidal, waid tema peaks just sealt poolt kaduma ja kaswama Eestimaa poole. Et seda kätte saada, siis ei tuleks sealt poolt Narwat linnale maad anda, waid siit-poolt Narwat.

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on rkl. Tamm'el faktiliseks märkuseks.

K. Tamm (põl.): 700-aastase kaswamise juures tarwitas Narwa linn 755 tiinu, nii et kui tema selles tempos edasi kaswaks, — wiimasel ajal ta kahaneb küll, — ei oleks põhjust temale kõiki tema poolt nõutud maa-alasid anda, kuna ta alles 1920 a. suure maa-ala juurde saanud on.

M. Martna (sd.): Ma ei tea, austatud Riigikogu liikmed, kuidas põllumeeste wäljaastumist selles asjas wõtta! Kas see peab wana majanduspoliitika jätkamine olema wõi on see uue majanduspoliitika algus, mis, nagu näha, oma ülesandeks on teinud linnade kaswamisele wõimalikult palju takistusi teha, et ka sel teel inimesi linnast nagu mingisuguse pressiga maale pressida. (Segane wahelhüüe paremalt poolt.) Teie kinnitate uuesti, et linnarahwas elab härra Tonkman'i ja härrade Tonkman'ide armust! (J. Holberg, põl.: Wäga õige!) Wäga õige, aga kui seda ümber pöörata, siis tuleb wälja, et teisiti on õige!

Kui siin tähendati, et tulewikus on ju wõimalik, kui wajadus tekib linna piirid suurendada, seda ka teha; aga kui meie minewiku peale tagasi waatame, siis näeme, et iga meie linn, wõi suurem hulk meie linnadest maa kitsuse tõttu oma arenemises tugewasti takistatud oli. Oleme seda Tartu suunas tundma õppinud ja ka Tallinn teab sellest kõneleda, et meie linnad oma maa-ala poolest suurel jalal elada ei ole wõinud. Meie ei wõi Narwa linna peale waadates sellele seisukohale asuda, nagu härra kindral Soots, et selle linna elanikkude arw olla wähenemas ja just sellepärast ei olla Narwale maade laiendamist waja. Härra Soots unustab nimelt, et see wähenemine ajutist iseloomu on, mis on tulnud suurte muudatuste tõttu — sõja ning rewolutsiooni tõttu, mis selle tööstuslinna arenemiskäiku poliitilistel põhjustel teisiti sunnib sihti wõtma, mis aga kuidagi eeldama ei sunni, et see wähenemine sellesamas tempos edasi minna wõiks. Selle kohta tähendas juba rkl. härra Luur wäga õieti, et Narwa on just niisugune koht, mis mitte surra ei wõi; walitsused ja omawalitsused wõiwad küll muutuda, aga Narwa jõe kosk ei muuda ennast tõesti mitte. Narwa jõe kosk on see, mis selle tööstuslinna wälja on kutsunud ja ikka jälle wälja kutsub, olgu olud missugused tahes. Ja sellele peame meie, kui me tööpoolest ajakõrgusel tahame seista, oma alalist tähelpanu juhtima; praegusel juhul sel peame ära nägema, mis linn arenemiseks wajab ja need arenemiswõimalused andma, mis niisugune koht enesele nõuab. Kui meil senni — näiteks — weel mitte wõimalust ei ole olnud Narwa kose jõu kasutamist riigile tuluallikaks teha, siis on see seepärast nõnda jäänud, et kitsikuse ajajärgul selleks kapitaali ei ole wõimalik olnud muretseda. — Kui nüüd aga uue majanduspoliitika peale üle minna tahetakse, siis peame ka selle küsimuse juurde tagasi pöörama. Kui meie seda mitte täies ulatuses ei tee, siis jääb meie tulewik majanduslikult tumedaks. Meie peame niisuguseid loomulikku võimalusi kasutada püüdma. Kui meie seda mitte ei tee, siis anname sellega tunnistuse, et meie riiki majanduslikult juhtida ei mõista. Sellest seisukohast wälja minnes on igatahes tarwis Narwa linnale arenemis- ja elamiswõimalusi anda. Sellepärast toetan mina, ja ma arwan ka, et minu rühmakaaslased sedasama teewad, selle seaduse wastuwõtmist.

K. Ipsberg (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui seda plaani siin nüüd waadata, mille järele Narwa linna piiride laiendamine on ette nähtud, siis tekib küll kahtlus, et kas kawatsetud laiendamine mitte liiale ei ole läinud. Minul ei ole midagi selle wastu, kui linna piirid saaksid wäljapoole tõmmatud, linnale laiemad ehituswõimalused antud, aga siiski peab siin ettewaatlikult talitatama. Mina näen, et selle kawa järele on mõned põllumajanduse üksused linnapiiride sisse tõmmatud ja seeläbi lõhkumisele määratud, sest linnapiirides ei wõi ju põllumajapidamised olla. (M. Martna, sd.: Linna ligidus on põllumajanduslikkudele üksustele just kasulik.) Linna ligidus küll, aga mitte linnapiirides wiibimine, seda wõite teie igalpool saadud kogemustest järele uurida. Mina juhiksin weel ühe asjaolu peale tähelpanu, mis seesuguse ettewaatamata laiendamisega wõib tekkida. See on nimelt meie uulitsate korrashoid. Ei wõi enesele midagi wiltsamat ette kujutada, kui on seda linn, millel on halwad uulitsad, ehk millele ülepea uulitsad ei olegi ja see on ikka niisugune nähtus, mis sarnaste äkiliste laiutamistega paratamata kaasas käib. (M. Martna, sd.: Kas Tallinna uulitsad ka sellele poolest halwad on?) Tallinnas on teine lugu. Kui wanade linnade arenemiskäiku waadata, siis näeme, et neile olid müürid ümber tõmmatud ja et nende tänavad sellepärast tõesti wäga kitsad olid. Waatame töö korda, kuidas wäljamaal uusi linnasid ja nende osasid planeeritakse, näiteks Lääne-Euroopas, siis näeme, et seal esimene asi on uulitsate korrashoid. Kõige enne mõodetakse uulitsad sisse, siis tuleb kanalisatsioon, elektriwalgustus jne. ja siis alles hakatakse maju ehitama. Niimoodi arenebki linn loomulikult teel, aga kui meil loodetakse linna arenemist kätte saada sellega, et tõmmatakse tema piirid wõimalikult laiemale, siis peab ütleva, et sellega ei tehta linnade arenemiseks weel midagi ära. Samuti ei otsusta Narwa linna piiride laiendamine ka weel mitte Narwa kose tarwitamist. Narwa kosel asuwad wabrikud tarwitawad ainult wäikese osa kose weejõust, umbes 10.000 hobusejõudu. Kui tarwidus tuleb kose jõu kasutamist suurendada, näiteks wiis korda, siis oleks selleks waja kõige rohkem 5 korda nii suurt maa-ala, kuiwõrd suur on see territoorium, mis praegu wabrikul

on, ja see oleks ikkagi väga väikene osa sellest, mida linn tahab saada, nii et wabrikute ära kasutamine ei ole põhjuseks nii suure territooriumi nõudmiseks.

Linnade territooriumi suurendamine on muidugi tarwilik, mina selle wastu ei waidle, seda peab aga tegema ettevaatlikult, muidu wõiwad meie linnad väga hädaohtlikku seisukorda langeda oma suurendatud maa-aladega uulitsate ja teede korrashoidmise alal. Juba praegu ei jõua linnad oma kulude ja tulude eelarweid tasakaalu wiia. Kui kõiki linnade teid ja uulitsaid laiendatud maa-aladel wõtta paranduse alla, kujutage siis ette, missugused suured summad on selleks tarwis. Kui ollakse linnade maa-alade suurendamise poolt, siis wõtke ettetoodud asjaolu maanteede seaduse juures arwesse. Siin peab juba riik appi tulema, sest linnad oma eelarwetega neid kulusid katta ei jõua, ilma milleta korralikult kultuurlinna elu edeneda ei wõi. Selle peale tahtsin lugupeetud Riigikogu liigete tähelpanu juhtida. (J. Piiskar, is.: Mis Goethe selle kohta ütleb?) On minuga ühel arwamisel. Tema oli hulga aega teedeminister.

Juhataja L. Raudkepp: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja O. Liigand: Siin on ettepanek tehtud komisjoni liikme härra Tamm'e poolt seda seaduseelnõu uuesti omawalitsuse komisjoni tagasi anda läbiwaatamiseks. Mina arwan, et selle ettepaneku wastuwõtmisest mingit kasu ei ole. Kõik need küsimused, mis siin on ette toodud ja mis härra Tamm nii väga rõhutanud, on omawalitsuse komisjonis läbi waadatud ja on sellegipärast komisjoni poolt esitatud seisukohale tuldud. Rkl. härra Soots tähendas, et ärgu wõetagu mitte linna alla põllumajapidamise all olewaid maa-alasid, kuhu linn ei kaswa. Waadake, siin ei ole lugu mitte nii. Siin selle plaani järele on näha, kuidas wiisi ja mis põhimõtetel on siin talitatud. (Näitab kaardil.) Siin näete seda linnaosa, mis üle Narwa Jamburi pool seisab. Siit on wõetud linna alla kolmenurgelised tükid ainult selleks, et linna piirid õigeks ajada, ainult õigeksajamise mõttes. Linn on tahtnud rohkem, aga siin ei ole temaga kokku lepitud, on linnale ära öeldud. Linnale on antud siit küljest ainult 10 tiinu. Teiselt poolt on linnale antud Tallinna poolt raudtee ää-

rest maaosa, mida linn oma osadega juba ümber haaranud on. Waadake, mis teie siin plaani peal walget näete, see on linna endine piirkond. Wärwiline osa on see, mis linn juurde soowib. Raudtee ääres, waadake, see nurk, see on poolsaarena jäänud linna sisse. Selles osas talu nr. 6, millest kõneles härra Tamm, on jõe ääres. Selle talu juures on Kulgu sadam. (J. Soots, põl.: Seal ei ole linna olemas, heinamaa on seal.) Linna hooned on siin ja siin on sadam. Kokku on selle talu osa suurus 15 tiinu. (K. Tamm, põl.: Talu suurus on 50 ja arwatud on wõtta 15 tiinu.) 15 tiinu sellest talust on arwatud piiri õiendamiseks, et sadampiirkonda laiendada. Edasi läheb piir raudtee poole ja jätab talust nr. 1 maa, mis põllupidamise all on, kus ka talu hooned peal, talu külge. (K. Tamm, põl.: Talu hooned on teisel pool teed.) See on aukline maa-ala, mida põllupidamiseks ei mõeldagi tarwitada. On praegu karjamaaks. (K. Tamm, põl.: Kõige parem põld on sel kohal.) Seda on õige väikene osa, mis linnaosadest on ümber piiratud. On ükskõik, kas see maaosa antakse linna piirkonda wõi ei anta, kindel on aga see, et sinna hooned, et sinna linn peale ehitatakse. Jääb küsimus ainult, kas need ehitused peawad ka linna ehitusmääruste alla käima wõi mitte; kas peab seal tekkima korratu alew wõi peab sinna korralik linnaosa tekkima. Ainult selles seisab küsimus. Mina arwan, et see küsimus on wististi Riigikogu üldkoosolekule selle plaani järele niisama selge, nagu ta on olnud omawalitsuse komisjonile. Terwelt see maa-ala, mis linnale juurde tuleb, on ainult 339,20 tiinu, ja nagu teie näete, on see ainult linnapiiride õigeksajamiseks... (Segane wahel hüüe paremalt poolt.) Peale selle on see määratud ainult sealt küljest, kuhu linna loomulik kaswamine on. Mina arwan, et waewalt omawalitsuse komisjon seda küsimust uuesti läbi waadates teisiti otsustaks, kui tema seda siijamaani otsustanud on. Härra Tamm on juba omawalitsuse komisjonis kõik abinõud ära tarwitanud selle eelnõu wastu ja ei ole sellega kaugemale saanud, kui siijamaale, kus meie praegu seisame. Sellegipärast arwan mina, et seda seadust oleks asjata omawalitsuse komisjoni tagasi anda ja mina palun selle seaduseelnõu II lugemisel edasi minna, härra Tamm'e ettepanekut tagasi lükates.

K. Tamm (põl.) (kohalt): Palun faktiliseks märkuseks sõna.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ma Teile faktiliseks märkuseks sõna juba andsin, teist korda ei wõi ma enam anda. Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Laarman'il.

M. Laarman (põl.): Härra Liigand tähendas, et kõik need olud olla läbi kaalutud omawalitsuse komisjonis ja need otsused wastu wõtnud omawalitsuse komisjon. Mina pean tähendama, et need otsused on wastu wõetud mitte omawalitsuse komisjoni poolt, waid komisjoni enamuse poolt. (M. Juhkam, tõer.: Pea ühel häälel. J. Soots, põl.: 6 poolt, 5 wastu.)

Juhataja **L. Raudkepp** (helistab): Rkl. Tamm'e poolt on ettepanek tehtud seaduseelnõu komisjoni tagasi anda ümbertöötamiseks. Teine ettepanek on — seaduseelnõu pealkiri wastu wõtta. Panen esmalt rkl. Tamm'e ettepaneku, kui laiema ulatusega, hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtaw enamusega on rkl. Tamm'e ettepanek tagasi lükatud.

Panen pealkirja hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtaw enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **O. Liigand** (loeb):

§ 1. Wiru maakonnast eraldatakse ja wiiakse 1. jaanuarist 1925 a. Narwa linna administratiivpiirkonda linna maamõõtja Ferd. Kabanow'i poolt 1923 a. walmistatud Narwa linna administratiivpiiri kawal ristlewate joontega märgitud ja roheline katkewjoonega piiratud linna ümbruse maa-alade järgmises suurus:

I. Peetri wallast:

1. Maaomanikkude Lillepi,
Lutsu ja Haawa krunt 36 tiinu = 39,33 ha.

II. Joala wallast:

2. Wäike-Soldino mõisast 81,38 tiinu = 88,91 ha.
3. Joala mõisa renditalu
nr. 1 26,15 „ = 28,57 ha.
4. Joala mõisast 139,46 „ = 152,42 ha.
5. Joala mõisa renditalust
nr. 6 15,00 „ = 16,39 ha.

III. Naroowa wallast:

6. Linawabriku maast
nõndanimetatud Kos-
tinskaja ja Paruni saar 29,30 tiinu = 32,01 ha.

7. Lilienbachi mõisast 10,49 „ = 11,46 ha.
8. Oudowa maantee 1,42 „ = 1,55 ha.

K o k k u 339,20 tiinu = 370,64 ha.

K. Tamm (põl.): Kui § 1 ettekantud kujul wastu wõtaksime, siis lõhuksime põliseid Joala mõisa juures olewaid talusid, millest talu nr. 1 kuulub üle 40 aasta ühele perekonnale ja mida wäga korralikult peetakse, isegi wõib seda majapidamist eeskujulikuks nimetada. Talu nr. 1 käest nõutakse tulumaksugi 9½ tuhat minewa aasta eest, kusjuures talu nr. 1 hooned, tema parem põld ja kõik karjamaa, kokku 26 tiinu, linna administratiivpiirkonda lähöksid, kuna teine osa, milles 10 tiinu põldu ja 36 tiinu heinamaad Wiru maakonna piirkonda jääks. Niisamasugune lõhkumine saaks ette wõetud koha nr. 6 juures. Wiimase koha piirid on segi aetud, hooned on linna administratiivpiirkonda wõetud 1920 aastal, ja nüüd wõetakse weel 15 tiinu linna administratiivpiirkonda ja jätakse maakonna piirkonda 35 tiinu. Kohtade sarnasusse seisukorda seadmine oleks wäga ebaloomulik, peremeestel tuleks wäga mitmesuguste omawalitsuste ja muude asutustega tegemist teha, ja neil tuleks maksusid maksta nii maal, kui linnas. Neil tuleks sarnased maksud maksta, nagu hobuste- ja wõib olla koerte- ja kassidemaksud. Praegusel ajal koha nr. 1 peal teeks hobusemaks aastas wälja praeguse taksi järele 2500 marka. Ometi teame meie kõik, et põllumajanduse tulutoowus wäike on ja kõrgeid maksusid wälja ei kannata. Nii ei ole Narwa linnal, kus siseministerriumi dokumentaalsete andmete järele linna õitseajal 46.000 elanikku oli ja nüüd weel ainult 27.000 elanikku on, mingisugust tarwidust uute maa-alade järele, kuna tema alles 1920 aastal umbes pool maa-ala juurde sai. Aastasade jooksul jätkus temale 750 tiinust ja 1920 aastal sai tema 536 tiinu juurde. Selle juures on suured ehituse maa-alad wabad, näituseks uuesti ülesehitataw Joaorg, kus linnawalitsuse märgukirja järele 1914 a. 7781 elanikku olud. Seal wõiks ka edaspidi linn wäga palju juurde kaswada. Kui linn ennast just laiutada tahab, siis on tal selleks wäga suur karjamaa ja wõiks ju linn ka oma Pähklemäe mõisa linna administratiivpiirkonda wõtta. Üks Riigikogu liigetest seletas talwel siin kõrges kajas, et Narwas tühjus walitseb, ja et meie suure osa Tallinna elanikkudest Narwa üle wiia wõiks, isegi wabrikuid

ja kõiksugu tehaseid. Nüüd, kus Narwa linn mitte ei kaswa, waid kahaneb, ja kuna ta alles 1920 aastal hulga maad juurde sai, ei ole tal maade suurendamist waja. Wabariigi Walitsuse otsusest 1920 aastal tuleb nii aru saada, et linn peab omad piirid õigeaks ajama, kusjuures ka mõnes kohas natuke maad ära annab, teises kohas jälle natukene juurde saab, nii et ta lõpuresultaadis wast ikka natukene maad juurde saaks. Et Narwa linn liialdab ja palju ette nõuab, on tema ajaloost näha. Mis asja wormalset külge puudutab, siis kandsin ma seda juba ette. Teen järgmise ettepaneku: „§ 1 osas „II Joala wallast“ maha kustutada, ja wälja jätta punktid 3. ja 5.“

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on rkl. Liigand'il.

O. Liigand (rhw.): Mina paneksin ette siin 2 redaktsioonilist parandust teha. Nimelt § 1 neljandas reas, seal on öeldud „administratiivpiiri“, peaks olema „administratiivpiirkonna“, see wiga oli ka Wabariigi Walitsuse kawas eksikombel sisse juhtunud ja on siia sisse jäänud.

Wiendas reas on öeldud „linna ümb-ruse maa-alade“, peab olema „maa-alad“.

Mis puutub härra Tamm'e ettepanekusse, siis selle kohta mina oma arwamist awaldas in juba pealkirja arutamise juures.

J. Luur (krst.): Teen wäga lühidalt. Austatud Riigikogu liikmed! Härra Tamm'ele tahaks ainult nii palju wastata, et härra Tamm kujutab asja wäga traagilisena, kuna ta aga kaugelki sarnane ei ole. Minu arwamise järele on suurema Eesti linna huwid kaugelgi tähtsamad, kui ühe talu huwid. Riigi ja linna huwid peawad isiklikkudest huwidest kõrgemal olema. See oleks esiteks. Teiseks ei ole weel Narwa linnawalitsus nii kaugele jõudnud ja ei jõuagi nii kaugele, et kasside peale maksu panna. Lõpuks tahtsin weel ütelda, et see aeg kaugel ei ole, kus üks ehk teine tööstusettewõtte nendest kohtadest, kuhu nad kunstlikul teel kokku kuhjatud, tulewad sinna, kus geograafiliselt ja looduslikult paremad tingimised on. Mina panen ette § 1-ne wastu wõtta nõnda nagu ta siin esitatud.

Juhataja L. Raudkepp: Lõpu-sõna on aruandjal.

Aruandja O. Liigand: Mis puutub härra Tamm'e ettepanekusse § 1-st

kustutada p. p. 3 ja 5, siis lähewad need ettepanekud kaugemale, kui härra Tamm, omawalitsuse komisjonis olles, ette pannud on. Ja mis minul nende ettepanekute kohta ütelda on, seda ütlesin juba pealkirja arutamise puhul, mispärast seda teist korda kordama ei hakka. Jään ettepaneku juurde § 1-ne muutmata, peale redaktsiooniliste paranduste, mis teinud olen, wastu wõtta.

Juhataja L. Raudkepp: Fakti-liseks märkuseks on sõna rkl. Tamm'el.

K. Tamm (põl.): Komisjonis ja ka täna pealkirja juures tegin mina kaugemale ulatawad ettepanekud, kui praegu § 1 juures. Mina tegin komisjonis ettepaneku mitte ainult talude nr. 6 — 15 tiinu ja talu nr. 1 kohta, waid muuseas ka selle kohta, et osa Joala mõisa põlust pidi maakonna piirkonda jääma.

Juhataja L. Raudkepp: Fakti-liseks märkuseks on sõna aruandjal.

Aruandja O. Liigand: Fakti-lise märkusena tähendan nii palju, et härra Tamm komisjonis pani ette wälja jätta talu nr. 1, aga ei kõnelenud millalgi selle üle wälja jätta maa-ala, mis p. 4-das ette on nähtud.

Juhataja L. Raudkepp: Fakti-liseks märkuseks on sõna rkl. Laarman'il.

M. Laarman (põl.): Pean konsta-teerima, et härra Tamm komisjonis hoopis kaugemale ulatawamaid ettepanekuid on teinud, kui ta siin tegi. Tema nõudis seal palju enam, nii et härra Liigand'i wäide ei wasta toele.

Juhataja L. Raudkepp: On järgmised ettepanekud tehtud: rkl. Tamm'e poolt — § 1 II osas Joala wallast maha kustutada pp. 3 ja 5. Rkl. Liigand'i poolt on parandus-ettepanek tehtud, millel on redaktsiooniline iseloom: „Panen ette § 1 neljandas reas wõtta sõna „piiri“ asemele „piirkonna“ ja wiendas reas sõna „maa-alade“ asemele wõtta sõna „maa-alad“. Aruandja teatab, et ta ühineb redaktsioonilise parandusega. Hääletamisele tuleb rkl. Tamm'e ettepanek. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 13 häält, wastu 23 — sellega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen hääletamisele § 1-se ühes redaktsioonilise parandusega, millega aruandja on ühinenud. (Hääletatakse.)

Nähtawa enamusega on § 1 wastu wõetud.

(Aruandja O. Liigand kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega § 2 ja § 3):

§ 2. Nimetatud maa-alad wabastatakse § 1-es tähendatud ajast alates kõigist maksudest ja kohustustest maakonna ja waldade heaks ja nende peale laiendatakse linna kohta käiwad seadused ja määrused.

§ 3. Wabariigi Walitsusele tehakse ülesandeks Narwa linna administratiivpiirkonna plaan § 1-ses tähendatud piirides kinnitada ja siseministeriumis alal hoida.

(Wahelhüüe: Waheaeg määrata.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Kuulen soowiwaldusi waheaega määrata ja et koosolek juba peaaegu 2 tundi on kestnud, kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 6.55 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 7.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb päewakorras edasi.

8. Seadus laste, alaealiste ja naiste töö kohta tööstusettevõtetes — II lugemisel. Töökaitse komisjoni aruandja **L. Johanson** (loeb): Seadus laste, alaealiste ja naiste töö kohta tööstusettevõtetes.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): „I. § 1. Käesolewa seaduse käsitamisel loetakse tööstusettevõteteks:

a) mäekaewandused, kiwimurrud ja teised ettevõtted, kus mineraalid maapinnast wälja tuuakse;

b) ettevõtted, kus saadusi valmistatakse, ümber töötatakse, muudetakse, puhastatakse, parandatakse, kaunistatakse, lõpetatakse, müügiks korda seatakse, katki lõhutakse, häwitatakse wõi kus aineid ümber moodustatakse, laewahitus ning elektri ja igasuguse muu li-

kuwa jõu saawutamine, transformeerimine ja ülekanndmine;

c) hoonete, raudteede, uulitsaraudteede, sadamate, laewatehaste, sildade, kaanalite, jõeteede, tänowate, tunnelite, sildade, wiaduktide, mustaweetorutiste, kraawide, kaewude, telegraafi ja telefoni sisseseadete, elektritööstuste, gaasiwabrikute, weewärkide wõi muude ehitustööde ehitamine, uuendamine, korrashoidmine, parandamine, ümberehitamine ja mahakiskumine, niisamuti ka alusmüüride ning igasuguste teiste eeltööde tegemine ülemalnimetatud ehituste ja hoonete jaoks;

d) inimeste ja asjade wedu maanteel, tänowatel, raudteedel, siseweteedel, kui ka kaupade käsitsemine dokkides, sadama-sildadel ja ladudes.“

Paragrahw 1. toodud üleslugemine peab wastama konwentsioonile. Riigikogu asjadewalitseja poolt juhiti tähelepanu selle peale, et see tõlge, mis omal ajal tehtud wist wälisministeriumi poolt ja „Riigi Teatajas“ awaldatud, ei ole küllalt täpne. Sel põhjusel waatas töökaitse komisjon § 1-se uuesti läbi, ning esitab teda järgmisel kujul: „§ 1. Käesolewa seaduse käsitamisel loetakse tööstuslikkudeks ettevõteteks:

a) mäekaewandused, kiwimurrud ja igasugused teised kaewandusettevõtted;

b) ettevõtted, kus saadusi valmistatakse, ümber töötatakse, puhastatakse, parandatakse, kaunistatakse, lõpetatakse, müügiks ette valmistatakse, lõhutakse, häwitatakse wõi kus aineid ümber luuakse, tööstus-sisseseadeid wõi -abinõusid lammutatakse, igasugust liikumis- ja elektrijõudu saawutatakse, transformeeritakse ja üle antakse, samuti ka laewahitus;

c) ettevõtted igasuguste ehituste, hoonete, raudteede, tänowraudteede, sadamate, laewatehaste, muulide, kaanalite, weeteede, maanteede, tänowate, tunnelite, sildade, wiaduktide, mustawee kanalisatsiooni ja -torude, kraawide, kaewude, telegraafi, telefoni ja elektrisisseseadete, gaasiwabrikute, weewärkide ehitamiseks, wõi muude ehitustööde tegemiseks, samuti ka ettevõtted, millel ülesandeks nende uuesti ülesehitamine, korrashoidmine, parandamine, ümberehitamine wõi lammutamine, aga ka alusmüüride ja igasuguste teiste eeltööde tegemine ülemalnimetatud ehituste ja hoonete jaoks;

d) ettevõtted inimeste ja asjade weoks maanteedel, tänowatel, raudteedel,

mere- ja siseweeteede kui ka kaupade tõstmiseks dokkides, sadamasildadel ja ladudes.“

A. Jõeäär (sd.): Panen ette § 1 p. a järgmiselt wastu wõtta:

„a) mäekaewandused, kiwimurrud, turbatööstus ja igasugused teised ette wõtted, kus maapõue warasid maapinnast wälja tuuakse.“ Wahe aruandja ja minu poolt esitatud redaktsiooni wahel seisab selles, et minu redaktsioonis on nimetatud ka turbatööstus. Kuna käesolew seadus üles loeb kõik meil wõimalikud ja wõimatud tööstusette wõtted ja nimetamata jätab ainult turbatööstuse, mis meil tööpoolest olemas on, siis arwan, et ei wõiks takistust selle paranduse wastu wõtmiseks olla.

Teine wahe minu ja aruandja poolt esitatud redaktsiooni wahel seisab selles, et aruandja poolt esitatud p. a räägib mineraalide maapõuest wäljatoomisest. Kuna Wabariigi Walitsuse poolt esitatud mäeseaduse eelnõus üles loetud on peale mineraalide weel nafta ja loomulikud gaasid, mis meil teatawasti ühel saarel leiduwad, tuleks selle tõttu sõna „mineraalide“ asemel wõtta „maapõue warasid“, mis ka juba maaseaduse § 26 tarwitusele wõetud.

Neil põhjustel panen ette minu poolt esitatud parandused wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Johanson: Turbatööstus peaks käima ka § 1 punkt a alla, sest seal on öeldud „ja teised ette wõtted“. Ehk rkl. Jõeäär'i ettepanek küll sisuliselt komisjoni ettepaneku wastu ei käi, ei saa ma siiski komisjoni nimel temaga ühineda, ehk küll minu arwates härra Jõeäär'i parandus selgem on ja sellepärast wastuwõetawam wõiks olla.

Juhataja K. Wirma: Et § 1-se selle redaktsiooni, mis aruandja ette kandis, lahus hääletamist ei nõuta, siis oleks see paragrahwi aluseks.

Rkl. Jõeäär'i poolt on ettepanek § 1 punkt a wõtta wastu järgmisel kujul: „a) mäekaewandused, kiwimurrud, turbatööstus ja igasugused teised ette wõtted, kus maapõue warasid maapinnast wälja tuuakse“, kuna aruandja poolt on esitatud järgmisel kujul: „mäekaewandused,

kiwimurrud ja igasugused teised kaewandusette wõtted.“

Asun rkl. Jõeäär'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Poolt on 19 häält — wastu 13, sellega on rkl. Jõeäär'i parandus wastu wõetud.

Asun § 1-se hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 1 wastu wõetud uues redaktsioonis ühes rkl. Jõeäär'i parandusega.

Aruandja L. Johanson (loeb): „§ 2. Lapsed alla neljateistkümnne aasta ei wõi teenida ehk töötada awalikkudes ehk eratööstusette wõtetes, ehk nende kõrwalasutustes.

Keelatud ka on kunni neljateistkümnne aastaste laste wiibimine § 1 tähendatud tööasutuste ruumides.

Koolisunduse alla kuuluwad lapsed, kes neljateistkümnend aastat wanaks saanud, wõiwad töötada ülaltähendatud ette wõtetes ainult koolitöö waheaegadel ja maakonna wõi linna kooliwalitsuse loaga.“

Selles paragrahwis tuleks teha järgmised redaktsioonilised parandused. Nimelt on öeldud § 2 teises reas „ehk töötada awalikkudes ehk eratööstusette wõtetes, ehk nende jne.“, selle asemel tuleks wõtta: „lapsed alla neljateistkümnne aasta ei wõi teenida ehk töötada awalikkudes wõi eratööstusette wõtetes wõi nende kõrwalasutustes.“ Tähen dab tuleb wõtta „ehk“ asemel „wõi“.

Siis on weel öeldud „keelatud ka on kunni neljateistkümnne aastaste laste wiibimine § 1 tähendatud tööasutuste ruumides“, tuleks wõtta „keelatud on ka kunni neljateistkümnne aastaste laste wiibimine § 1 tähendatud tööasutuste ruumides.“

Juhataja K. Wirma: Panen § 2 hääletamisele ühes redaktsiooniliste parandustega. (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja L. Johanson (loeb): § 3. § 2 ei käi laste töö kohta kutsekoolides. Töötegemise kord ja töötingimised neis koolides kinnitatakse haridusministri poolt kokkuleppel töö-hoolekandeministriga.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb):
§ 4. Kunni wiineteistkümnne aastaste alaealiste tööjõu tarvitamine ei ole lubatud järgmistes ettevõtetes ja nende osalistes töödes:

1) Linaharimise ja kanepiropsimise ettevõtetes; ketramisewabrikutes ropsimise ja lina, kanepi, puuwilla, willade, jute ning igasugu takkude sugemise ja kraasimise masinate juures.

2) Ettevõtetes, kus narmaid ja kaltsusid kiudeks ümber töötatakse.

3) Kudumise ettevõtetes plüüsi puhastamisel ja pügamisel.

4) Wilditegemise ettevõtetes.

5) Ettevõtetes, kus harjaseid, hobusejõhwe, karwu, sulgi, udusulgi, merirohtu ja niine ümber töötatakse.

6) Ettevõtetes, kus wahariiet ja weekindlat kanepiriidet valmistatakse.

7) Lõuendi- ja linapleekimise ettevõtetes: wärwimise, lehelises keetmise ja pleekimise tööl.

8) Puurwillaste kangaste ja lõnga pleekimise ettevõtetes kõrwetamise ja pleekimise juures.

9) Kalewiwabrikutes: wanutamise, riidekammimise (worssimise) ja pügamise, niisama ka pleekimise masinate juures.

Waltside ja raamide kandmine ei ole keelatud.

10) Sitsi trükkimise ja wärwimise töökodades, wärwide ja peitside valmistamisel, trükkimisel, aurutamisel, wärwide elustamisel, kanga wärwimisel ja raswafflekidest puhastamisel.

11) Paberiwabrikutes: kaltsude puhastamisel ja sorteerimisel, katkumisel, lõikamisel, keetmisel, holländri peal peenendamisel ja pleekimisel; tapeeditööstuses kuuwade wärwide hõõrumisel ja segamisel.

12) Naha ja pergamendi ettevõtetes.

Willakiskumine pestud lambanahkadelt, purunoppimine, niisama ka kauba müügiks kordaseadmine, wälja arwatud tinawalgega kaetud pergamendi kaapimine, ei ole keelatud.

13) Lakknaha ettevõtetes, wälja arwatud kauba müügiks kordaseadmine.

14) Laki- ja wärnitsaetevõtetes, wälja arwatud willimine wäiksetesse nõudesse, kauba etikettidega warustamine ja kastidesse pakkimine.

15) Kondipõletamise ja jahwatamise ettevõtetes.

16) Nafta ümbertöötamise, igasugu muude süsiwesinikkude ja tärpentiini ettevõtetes.

17) Peggli- ja klaasiettevõtetes massi kokkuseadmisel, peale liiwa kuiwatamise; klaasi walmistootamisel (klaasasjade puhumisel), peale turodele wõtmise ja massi waltsimise; graweerimisel ja kuiwal lihwimisel, saaduste põletamisel, amalgaami walmistamisel ja wiimasega katmisel.

18) Sawi-, fajansi- ja portselaaniettevõtetes massi walmistamisel, treimisel, lihwimisel, glasuurimisel ja põletamisel.

Asjade wormimine fajansi- ja portselaaniwabrikutes ei ole keelatud.

19) Lubja- ja alebatri-ettevõtetes põletamise ja jahwatamise töös.

20) Ettevõtetes, kus mineraalaineid ümber töötatakse; alebatri, gipsi, tsemendi, lubja jne. saagimisel, jahwatamisel, kuiwalt peenendamisel, sõelumisel, kuiwalt poleerimise töödel ja weskiwide teritamisel.

21) Tinasulatamise ettevõtetes: seatina ja tema segu sulatamisel, seatina hapendamisel siluks ja mennigiks.

22) Kummiettevõtetes: Kummi sõtkumisel, sulatamisel ja wulkaniseerimisel, asjade lakeerimisel ja kuiwatamisel.

23) Tina- ja tsinkwalge walmistamisel.

24) Metalli ümbertöötamise ettevõtetes metalli põletamisel ja lõikamisel masinaga, mis käib transmissiooni abil, auruhaamriga tagumisel, waltsimisel, augulöömisel ja käial lihwimisel.

25) Piirituse- ja wiinawabrikutes: piirituse ajamisel ja söe elustamisel.

26) Keemiaettevõtetes, kus happeid, soolasid, witrioole, wärwe ja muid preparaate valmistatakse.

27) Suhkrutööstuses: peetide ja kurnarätikute pesemisel; kurnapressist saadud jätiste juures; suhkrumassi (utfel) walamisel.

28) Tuletikuwabrikutes. Rootsiahädaohuta tuletikkude sorteerijatena ja pakki-ajatena wõiwad töötada ka alaealised tingimisel, et töö sünniks ruumides, mis täiesti kaitstud kahjulikkude aurude eest.

29) Töökodades, kus kulda ja hõbedat hapete abil puhastatakse, tule abil ja galvanoplastilisel teel kullatakse ja hõbetatakse, samuti ka kallismetallisid sisaldawaid jäänuseid ümber töötatakse.

30) Walgewase ettevõtetes: walgewase walmistamisel ja sulatamisel.

31) Puutööstuses kreis- ja lihtsaagide juures, laudade ja palkide saagimisel.

Käsininkidel töötamine ei ole keelatud.

32) Leiwa- ja pagaritöökodades. Leiwa ladumine ja kandmine ei ole keelatud.

33) Tubakawabrikutes.

34) Trükikodades, lito- ja tsinkograafiates.“

Siin teeksin mina parandused järgmiste punktide juures: p. 2 on „kiudeks“, peaks olema „kiududeks“; p. 7, 8, 9 ja 11 peaks olema „pleekimise“ asemel „pleegitamise“; p. 28 on teises lõikes öeldud „Rootsi hädaohuta tuletikkude sorteerijatena ja pakkijatena wõiwad töötada ka alaealised tingimusel“, siin peaks olema „ja pakkijatena wõiwad töötada üle neljateistkümne-aastased alaealised tingimusel“; p. 29 — on „hõbetakse“, peaks olema „hõbetatakse“.

A. Jõeäär (sd.): Teen kaks parandus-ettepanekut § 4 juurde ja panen ette punkt 20 lõppu muuta järgmiselt: „kuivalt poleerimise töödel, weskikiwide walmistamisel ja teritamisel“. Nimelt näeb § 4 p. 20 ette ettewõtted, kus weskikiwisid teritatakse, kuna aga wälja jäetud on weskikiwide walmistamine, mis isenesest palju suurema tähtsusega tööharu on, kui teritamine, sellepärast ka loomulikult peaks seaduses lahendatud olema. Punkt 32 tuleks alguses juurde wõtta sõnad „jahutööstuses, weskites“, sest seaduses räägitakse leiva- ja pagaritöökodadest, mis isenesest palju wäiksema ulatusega tööstusharu on, kui jahutööstus, kus meil siin mitmedkümmend töölised on tööl jahutööstuses ja weskites. Selle tõttu § 4 punkt 32 alguses tuleks juurde wõtta sõnad „jahutööstuses, weskites“, nii et § 4 p. 32 järgmiselt kujuneks: „Jahutööstuses, weskites, leiva- ja pagaritöökodades“.

J. Piiskar (is.): Ma teen selle paragrahwi punkt 14 kohta redaktsioonilise paranduse. Seal on öeldud „laki- ja wärnitsaettewõtetes, wälja arwatud willimine wäikestesse nõudesse, kauba etikettidega warustamine ja kastidesse pakkimine“. See wahelause tuleks nii redigeerida: „wälja arwatud wäikeste nõude täitmine“, mis sedasama tähendaks kui „willimine wäikestesse nõudesse“, aga eestikeeles oleks öeldud.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Johanson: Redaktsiooniliste parandustega, mis esitati, ühinen komisjoni nimel, kuid ettepanekutega, mida rkl. Jõeäär tegi, kuigi need ettepanekud oleks täiesti wastuwõetawad, siiski komisjonis arutusel ei olnud, sel-

lepärast ka komisjoni nimel ühineda ei saa, kuigi isiklikult poolt olen.

Juhataja K. Wirma: Esitatud on aruandja poolt mõned puhtõigekirjutuslikud parandused. Sisuline parandus on aruandja poolt esitatud p. 28 kohta, kus on öeldud: „Rootsi hädaohuta tuletikkude sorteerijatena ja pakkijatena wõiwad töötada ka alaealised“. Sõna „ka“ asemel on ettepanekus „üle neljateistkümneaastased“ wõetud. Kas nõutakse selle paranduse lahus hääletamist. Et lahus hääletamist ei nõuta, siis tuleb see ühes paragrahwiga hääletamisele. Peale selle on aruandja ühinenud ettepanekuga, mis rkl. Piiskar on esitanud, et p. 14, kus on öeldud „Laki- ja wärnitsaettewõtetes, wälja arwatud willimine wäikestesse nõudesse“, sõnade „willimine wäikestesse nõudesse“ asemele wõtta „wäikeste nõude täitmine“. Et lahus hääletamist ei nõuta, seega tuleb ka see parandus ühes paragrahwiga hääletamisele.

Edasi on rkl. Jõeäär'i poolt esitatud ettepanek, et p. 20 lõpus, kus on öeldud „ja weskikiwide teritamisel“ wõtta „weskikiwide walmistamisel ja teritamisel“, nii et sõnad „walmistamisel ja“ tuleb sõnade „weskikiwide“ järele.

Edasi on p. 32 kohta rkl. Jõeäär'i poolt esitatud ettepanek wõtta seda järgmisel kujul: „Jahutööstuses, weskites, leiva- ja pagaritöökodades“, nii et endise „leiva- ja pagaritöökodades“ juurde tuleks punkti etteotsa „jahutööstuses, weskites“.

Hääletamisele iseseiswalt tuleksid rkl. Jõeäär'i kaks parandus-ettepanekut. Kõigepealt panen hääletamisele p. 20 lõpus „weskikiwide teritamisel“ asemele wõtta „weskikiwide walmistamisel ja teritamisel“. (Hääletatakse.) Nähtawana enamusega on parandus-ettepanek wastu wõetud.

Siis tuleb hääletamisele teine parandus, et p. 32 algul wõtta juurde sõnad „jahutööstuses ja weskites“. (Hääletatakse.) Nähtawana enamusega on teine ettepanek wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb § 4 parandatud kujul. (Hääletatakse.) Nähtawana enamusega on § 4 parandatud kujul wastu wõetud.

Aruandja L. Johanson (loeb): § 5. Alaealistel kunni kuueteistkümnenda eluaastani ei ole lubatud tapamajades,

looma nülgimise- ja soolikatööstuses töötamine ja wiibimine.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): „§ 6. Alaealistel kunni seitsmeteistkümnenda eluaastani ja naistel ei ole lubatud transmissiooni juures töötamine.“

Siin on mõeldud, et on keelatud olla otsekohe transmissiooni teenistuses. See võib eksiarwamisi sünnitada, seepärast teen ettepaneku seda paragrahwi järgmisel kujul wastu wõtta: „§ 6. Alaealistel kunni seitsmeteistkümnenda eluaastani ja naistel ei ole lubatud transmissiooni juures sarnased tööd, nagu nende määrimine, puhastamine, parandamine, õmblemine, rihmade, nõõride ja kettide pealepanemine“. See wastab sellele, mis praegumaks was seaduses on üles loetud.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Johanson'i poolt on ettepanek tehtud § 6 wastu wõtta järgmisel kujul: „§ 6. Alaealistel kunni seitsmeteistkümnenda eluaastani ja naistel ei ole lubatud transmissiooni juures sarnased tööd, nagu määrimine, puhastamine, parandamine, õmblemine, rihmade, nõõride ja kettide pealepanemine“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 6 parandatud kujul wastu wõetud.

(Aruandja **L. Johanson** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega § 7 ja § 8):

§ 7. Kunni kuueteistkümnenda aastaseid alaealisi ei wõi jõumasinate juurde tööle lasta. Nende wiibimine ilma täiskaswanuteta ruumides, kus asuwad jõumasinate, on ka siis keelatud, kui nad nende juures ei tööta.

§ 8. Alaealisi alla kaheksateistkümnenda aasta ei lubata wõtta tööle püssirohutehaste püssirohu walmistamise osakondades, lõhkeainete ja jahipüssi padrundi kapslite walmistamise tehastes.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): § 9. Alaealisi alla kaheksateistkümnenda aasta ja naisi ei lubata wõtta tööle kaewanduse sisemuses.

Kuna sõnad „kaewanduse sisemuses“ wõiwad eksiarwamisi sünnitada, siis teen ma ettepaneku seda paragrahwi järgmisel kujul wastu wõtta: „Alaealisi alla kaheksateistkümnenda aasta ja naisi ei lu-

bata wõtta tööle maa-aluses kaewanduses.“

Juhataja **K. Wirma**: Aruandja poolt on ettepanek tehtud § 9 järgmisel kujul wastu wõtta: „Alaealisi alla kaheksateistkümnenda aasta ja naisi ei lubata wõtta tööle maa-aluses kaewanduses.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 9 parandatud kujul wastu wõetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): § 10. Raskuste tõstmisel ei ole lubatud tarwitada raskejalgsete naiste ja alla kuueteistkümnenda aastaste alaealiste tööd.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 10 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): § 11. Käesolewa seaduse §§ 4, 5, 6, 7, 8, 9 ja 10 täiendamiseks on töö-hoolekandeministril kokkuleppel wastawa ministriga õigus wälja anda nimekirja terwisele kahjulikkude ja kurnawate tööde kohta, kus naistel ning alla kaheksateistkümnenda aasta alaealistel töötamine keelatud, kindlaks määrates ka töötamist lubawat wanadusmäära.

Siin oleks redaktsiooniline parandus: „alla kaheksateistkümnenda aastastel“.

Juhataja **K. Wirma**: Paranduse lahus hääletamist ei nõuta. Panen § 11 parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 11 parandatud kujul wastu wõetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): § 12. Alaealistel kunni kuueteistkümnenda eluaastani ei tohi tööpäew tekstiiltööstuses üle kuue tunni ja teistel tööaladel üle kuue ja poole tunni kesta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 12 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): § 13. Alaealistel kunni seitsmeteistkümnenda eluaastani ei tohi lasta ületunde teha.

J. Piiskar (is.): Ma teen ettepaneku §§ 13 ja 14 alguses murdelise wormi asemel „alaealistel“ kirjakeelsem worm wõtta „alaealisi“.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Johanson: Ühinen.

Juhataja K. Wirma: Aruandja on redaktsioonilise parandusega ühinenud. Lahus hääletamist ei nõuta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 13 vastu wõetud.

Aruandja L. Johanson (loeb): „§ 14. Alaealistel kunni kuueteistkümne aastani ei tohi lasta pühapäewadel ja pühadel töötada.“

„Alaealistel“ asemele tuleks „alaealisi“.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 14 on nähtawa enamusega vastu wõetud ühes redaktsioonilise parandusega.

Aruandja L. Johanson (loeb): § 15. Alaealistel kunni kaheksateistkümne aastani ei wõi lasta ilma waheaegadeta üle 4 tunni järgimööda töötada, wälja arwatud juhtumised, kus nende tööpäew üle 6 tunni ei kesta.

Siin tuleks jällegi „alaealisi“.

J. Piiskar (is.): See kitsendus, mis käesolew paragrahw teeb, on wäga põhjendatud ja tarwilik, sest kui juba täis-ealisel peab tööaeg wahelduma puhkeajaga, siis peab ta alaealistel weel regulaarsemalt ja järjekindlamalt wahelduma. Sellepärast on õige ja wastuwõetaw, kui öeldakse, et alaealisi ei wõi lasta ilma waheaegadeta üle 4 tunni järgimööda töötada. Kui aga kord see norm on maksma pandud, siis kaotab oma mõtte juurdelisatud wäljawõte, mis ütleb: „wälja arwatud juhtumised, kus nende tööpäew üle 6 tunni ei kesta“. § 12 järele ei wõi tekstiiltööstuses alaealiste tööpäew üldse üle 6 tunni kesta. Ja kui nüüd wõrrelda § 12 ja 15, siis tuleb wälja, et tekstiiltööstuses wõib sundida alaealisi 6 tundi järgimööda tööd tegema. See on terwishoidlikult ometi lubamata. Kuuetunnilise tööpäewa juures peaks waheaeg olema. Kõike seda arwesse wõttes teen ettepaneku wälja jätta paragrahwi lõpust see kitsendaw märkus: „wälja arwatud juhtumised, kus nende tööpäew üle 6 tunni ei kesta“. See paragrahw kõlaks siis järgmiselt: „Alaealisi, kunni kaheksateistkümne aastani ei wõi lasta ilma waheaegadeta üle 4 tunni järgimööda töötada.“

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Johanson: Isiklikult olen mina selle ettepanekuga päri, kuid komisjoni nimel ei saa ühineda.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Piiskar'i poolt on esitatud ettepanek wälja jätta paragrahwi lõpuosa: „Wälja arwatud juhtumised, kus nende tööpäew üle 6 tunni ei kesta.“ Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu wõetud.

Panen § 15 parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 15 vastu wõetud.

Aruandja L. Johanson (loeb): „§ 16. Alla kaheksateistkümne aastaste alaealiste öötöö ei ole lubatud awalikkudes ja eratööstusettewõtetes.“

Öötöö keeld ei käi alaealiste kohta üle seitsmeteistkümne aasta, kes töötawad allpool ülesloetud ettewõtetes tööde juures, mis oma loomu poolest tingimata päewa ja öösi katkestamata edasitegemist nõuawad:

a) raua- ja terasewabrikutes tööd, kus tarwitatakse rewerbiir- ja regeneraatahjusid, ja pleki ning traadi galwaniseerimise juures, wälja arwatud puhastamise töökojad;

b) klaasiwabrikud;

c) paberiwabrikud.“

Siin oleks mõned redaktsioonilised parandused, nimelt teine lõige lugeda: „Öötöö keeld ei käi üle seitsmeteistkümneaastaste alaealiste kohta, kes töötawad allpool ülesloetud ettewõtetes tööde juures, mis oma iseloomu poolest tingimata päewal ja öösel katkestamata edasitegemist nõuawad.“

Juhataja K. Wirma: Paranduste lahus hääletamist ei nõuta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 16 vastu wõetud.

(Aruandja L. Johanson kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse vastu nähtawa enamusega §§ 17—24):

§ 17. Naiste öötöö ei ole lubatud awalikkudes ehk eratööstusettewõtetes, mis on § 1 pp. a, b ja c all üles loetud.

§ 18. Käesolewa seaduse käsitamisel tähendab sõna „öö“ vähemalt üheteistkümne üksteisele järgnewa tunni pikkust ajawälidet, kuhu kuulub ajawahe ühe töö-

wahetuse juures kella üheksast õhtul kunni kella wiieni hommikul, kahe ja enama wahetuse juures õhtul kella kümnest kunni kella wiieni hommikul.

§ 19. Paragrahwid 16 ja 17 ei käi:

a) naiste ja kuueteistkümnest kunni kaheksateistkümne aastaste alaealiste öötöö kohta, kui õnnetus wõi ülesaamata juhtumine (force majeure), mis ei kanna perioodilist iseloomu, tööstusettewõtetes normaalsele tegewusele takistust teeb;

b) naiste öötöö kohta juhtumistel, kus tooresainetest ehk ümbertöötamisel olevatest ainetest saadusi walmistatakse, mis kiirelt rikki lähewad ja mida tarwis on päästa.

§ 20. Tööstusettewõtetes, mis aasta-aegade mõju all seisawad, ja kõigil juhtumistel, kui seda erakorralised olud nõuawad, wõib § 18 tähendatud ööpikust kümne tunni peale lühendada kuuekümne päewa jooksul aastas.

§ 21. Tööstusettewõtte juhataja on kohustatud nimekirja pidama kõigi alla kaheksateistkümne aasta wanuste isikute kohta, kes tema juures töötawad. Nimekirjas tuleb sündimisaeg ära tähendada.

§ 22. Järelwalwe käesolewa seaduse täitmise üle, selle rikkumise korral protokollide kokkuseadmine, nende protokollide edasiandmine wastawatele kohtuasutustele ning kohtus seadusterikkumises süüdlaste süüdistamine pannakse töökaitse järelwalwe ametnikkude peale.

§ 23. Tööstusettewõtete juhatajad wõi nende asemikud on kohustatud igal ajal töökaitse järelwalwe ametnikkudele lubama ettewõtete järelwaatust toimetada ja nende seaduslikka nõudmisi täita.

§ 24. Juhatuskirjad ja muud määrused selle seaduse kohta annab wälja tööhoolekandeminister kokkuleppel wastawa ministriga.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): „II. Tööstusliku töö seaduse §§ 64 kunni 70 ja §§ 72 kunni 86 (Sead. kogu XI köide 2. jagu 1913 a. wäljaanne) kaotatakse ära.“

Selguse mõttes teen ettepaneku sõnada „seaduse kogu“ ette wõtta sõnad „устав о пром. труде“.

Juhataja **K. Wirma**: Lahus hääletamist ei nõuta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on II osa ühes parandusega wastu wõetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): III. Nuhtlusseaduse (Уложение о нак. уголовных и исправ.) Sead. kogu XV köide) § 1404² ja 1404³ kaotatakse ära, ning § 1404¹ (järg) muudetakse järgmiselt:

§ 1404¹. Tööstusettewõtte juhatajat wõi tema asemikku, kes süüdlane on selles, et ta seaduse wõi sundusliku määruse eeskirja ei täitnud, mis laste, alaealiste wõi naisterahwaste töö alal nende terwise wõi julgeoleku kaitseks oli antud, karistatakse:

arestiga mitte üle ühe kuu wõi rahatrahwiga mitte üle kümnetuhande marga.

A. Jõeäär (sd.): Panen ette seaduse kolmandat osa wälja jätta. Üldse ei ole soowitaw kriminaalseadusi muuta üksikute töökaitse korralduste kohta käiwate seaduseelnõudega, kuid eriti käesolewal juhtumisel ei ole mingit põhjust nuhtlusseaduse paragrahwi 1404¹, mis siin uuesti teisel kujul on sisse wõetud, sarnasel näol maksma panna, sest tegelikult mingisugust sisulist wahet praegu maksma redaktsiooni ega uue redaktsiooni wahel ei ole. Kuid peale selle tahetakse ära kaotada weel kaks paragrahwi 1404² ja 1404³. Need on iseenesest wäga tarwilikud paragrahwid. § 1404³ räägib sellest, et sarnasel korral, kui tööstusettewõtte juhataja tõendada wõib, et seaduse rikkumine on sündinud isiku süü läbi, kes otsekohe tööde järele walwab, siis karistatakse mitte tööstusettewõtte juhatajat, waid tööde järelwalwajat, mis täiesti õiglane on. § 1404² näeb ette teatud juhtumistel wäiksema karistuse, kui seda määrab § 1404¹, nimelt rahatrahwi mitte üle 10.000 marga ilma arestita, kuna sarnasel juhtumisel, kui § 1404² ära saaks kaotatud, ka selles ettenähtud üleastumiste eest karistus arestiga kunni ühe kuuni wõiks järgneda. Peale selle tuleb lähemal ajal maksma panna uus kriminaalkoodeks, kus ette nähtud § 338, mis otsekohe käesolewas seaduses ettenähtud juhtumiste kohta käib ja sellepärast arwan mina, ei ole mingisugust otsekohest tarwidust käesolewa seaduse wiimast osa sisse wõtta. Kunni uue kriminaalkoodeksi maksmapanemiseni wõib tarwitada nuhtlusseadust praegusel kujul.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal. Aruandja lõpusõna ei tarwita. Rkl. Jõeäär'i poolt on ettepanek tehtud käesolewa seaduse kolmandat osa wälja jätta. See ei ole aga iseseisew ettepanek, sellepärast panen enne hääleta-

misele III osa, mille wastuwõtmisega lan-
geb ära rkl. Jõeäär'i ettepanek. (Hää-
letatakse.) Nähtawa enamuse-
ga on III osa tagasi lükatud
ja rkl. Jõeäär'i ettepanek wastu wõetud,
ühtlasi ka seadus II lugemisel wastu
wõetud.

9. Eesti-Soome (Üldkommisjoni
wahel tsiwil- aruandja **J. Jaak-**
protsessi asjus **son** kannab ette ja
sõlmitud kok- eraldi hääletami-
kuleppe kinni- sel wõetakse wastu
tamise seadus nähtawa ena-
— II lugemisel. musega seaduse
pealkiri, § 1 ja § 2):

Eesti-Soome wahel tsiwilprotsessi as-
jus sõlmitud kokkuleppe kinnitamise sea-
dus.

§ 1. Eesti ja Soome wahel 18. märtsil
1924 a. sõlmitud kokkuleppe, mille järele
Haagis 17. juulil 1905 a. mitmete riikide
wahel tsiwilprotsessi asjus sõlmitud kon-
wentsiooni art. 1—24 määrused wastas-
tikusel alusel tarwitusele wõetakse, tun-
nustatakse kinnitatuks.

§ 2. Kokkuleppe ühes eestikeelse tõl-
kega awaldatakse ühes käesolewa sea-
dusega.

10. Eesti-Rootsi (Üldkommisjoni
wahel tsiwil- aruandja **J. Jaak-**
protsessi asjus **son** kannab ette ja
sõlmitud kok- eraldi hääletami-
kuleppe kinni- sel wõetakse wastu
tamise seadus nähtawa ena-
— II lugemisel. musega seaduse
pealkiri, § 1 ja § 2):

Eesti-Rootsi wahel tsiwilprotsessi as-
jus sõlmitud kokkuleppe kinnitamise sea-
dus.

§ 1. Eesti-Rootsi wahel 27. nowembril
1923 a. sõlmitud kokkuleppe, mille järele
Haagis 17. juulil 1905 a. mitmete riikide
wahel tsiwilprotsessi asjus sõlmitud kon-
wentsiooni art. 1—24 määrused wastas-
tikusel alusel tarwitusele wõetakse, tun-
nustatakse kinnitatuks.

§ 2. Kokkuleppe ja Haagi konwent-
siooni artiklite 1—24 tekst ühes eesti-
keelse tõlkega awaldatakse ühes käes-
olewa seadusega.

11. Ehitusseaduse Omawalitsuse
§ 177 täiendus — komisjoni aru-
II lugemisel. andja **M. Juhkam**
(loeb): Ehitusseaduse
§ 177 täiendus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääle-
tatakse.) Pealkiri on nähtawa
enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Juhkam** (loeb):
W. s. k. XII k., ehitusseadus § 177 täien-
datakse märkus 2-ga järgmises redakt-
sioonis:

Igasuguste ehituste püstitamine kinni-
tatud linna ehitusplaani üleswõetud maa-
aladel on lubatud ainult selle plaani jä-
rele. Linnawolikogule jääb õigus lubada
mitteolulisi kõrwalkaldumisi kinnitatud
ehitusplaanist.

Maa-alad, mis linna ehitusplaani järele
tänowate wõi awalikkude platside ning
parkide alla wõetakse, lähewad linna
omanduseks wabal kokkuleppel nende
omanikkudega. Kokkuleppe puudumisel
wõõrandatakse need maa-alad linnale
Wabariigi Walitsuse otsusega wastawa
linna omawalitsuse ettepanekul.

Siin peaksin ma tähendama, et laiali-
laotatud eksemplaarides on wiga, nimelt
seal seisab „XIII k.“, tegelikult on aga
nii, nagu mina ette lugesin, see on „XII k.“

Siis teeksin ma redaktsioonilise paran-
duse, nimelt esimesed kaks rida kõlaksid
paremini, kui wõtaks nad järgmises jär-
jekorras:

„Ehitusseaduse § 177 (S. k. XII k.)
täiendatakse järgmise märkusega: Mär-
kus 2.“

Juhataja **K. Wirma**: Aruandja
poolt tehtud redaktsioonilise paranduse
kohta ei ole lahus hääletamist nõutud, siis
tuleb seaduseelnõu tekst hääletamisele pa-
randatud kujul. (Hääletatakse.)
Nähtawa enamusega on sea-
duseelnõu tekst wastu wõetud
— seega on seaduseelnõu II lugemisel
wastu wõetud.

12. Awalikkude Hariduskom-
raamatukogude misjoni aruandja
seadus — II lu- **H. Bauer** (loeb): Awa-
gemisel. likkude raamatukogude
seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääle-
tatakse.) Nähtawa enamusega
on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **H. Bauer** (loeb): I. § 1.
Awalikkude raamatukogude ülesanne
wõimaldada kodanikkudele kirjanduse tar-
witamist eneseharimiseks ja mõistlikuks
meelelahutamiseks.

L. Johanson (sd.): Ma teen ettepaneku wälja jätta § 1-se lõpust sõnad „eneseharimiseks ja mõistlikuks meelelahutamiseks“. § 1-se alguses on juba ära öeldud, et raamatukogude ülesanne on wõimaldada kodanikkudele kirjanduse tarwitamist. Ma arwan, et see peaks juba küllalt ära ütleva, mis tarwis tahetakse raamatukogusid asutada ilma, et siin hakataks üles lugema, mis selle kirjanduse läbi saadakse. Pealegi kõlab see „mõistlik meelelahutus“ väga magedalt.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **H. Bauer**: Ei tarwita.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud jätta § 1-se lõpust wälja sõnad „eneseharimiseks ja mõistlikuks meelelahutamiseks“. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Panen § 1-se wastuwõetud parandusega hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on § 1 wastu wõetud.

Aruandja **H. Bauer** (loeb): § 2. Awalikud raamatukogud asutatakse ja peetakse ülewal waldade, alewite ja linnade poolt niisugusel arwul, et raamatukogu oleks kättesaadaw kõigile kogukonna kodanikkudele.

Märkus. Wähemad wallad wõiwad tarwiduse korral kokku leppida ühise raamatukogu asutamiseks ja ülewalpidamiseks.

M. Juhkam (töer.): Rohked märkused seaduses on seaduse nõrkus, mis pärast neist katsutakse wõimalikult eemale hoida ja tarwitatakse neid ainult seal, kus nad möödapääsematud on. Siin wõib seda märkust julgesti wälja jätta ilma, et seadus selle all kannataks. Teen ettepaneku maha kustutada sõna „märkus“, misjuures jääks see osa, mis märkuse all on ette toodud, § 2-se lõppu.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **H. Bauer**: Ühinen parandusega.

Juhataja **K. Wirma**: Aruandja on ühinenud parandusega. Panen § 2 hääletamisele ühes tehtud parandusega. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on § 2 wastu wõetud.

(Aruandja **H. Bauer** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 3—6):

§ 3. Awalikkude raamatukogude ülesannet wõiwad täita kohaliku omawalitsuse otsuse põhjal ka eraraamatukogud, kui nad täidawad käesolewa seaduse ja haridusministeeriumi poolt awalikkude raamatukogude kohta antawate määruste nõudeid (§§ 14 ja 23).

§ 4. Kui mõne walla, alewi wõi linna piirkonnas asub rohkem kui üks awalik raamatukogu, siis moodustab kohalik omawalitsus ühest neist keskraamatukogu, mille ülesanded ja wahekorra teiste raamatukogudega määrab kindlaks raamatukogude ülewalpidaja omawalitsus.

§ 5. Mitme walla wõi alewi piirkonnas korraldab awalikkude raamatukogude tegewuse ühtlustamist maakonnawalitsus, kokku leppides raamatukogude ülewalpidajatega.

§ 6. Awalikkude raamatukogude wõrgu määrab kindlaks linnades linnawalitsus, maal ja alewites maakonnawalitsus, wiimane waldade ja alewite sellekohaste ettepanekute põhjal.

O. Gustawson (is.): Ma teen ettepaneku § 6-da järele wõtta § 6-a järgmise tekstiga: „Uute awalikkude raamatukogude asutamiseks ja olewate ühekordseks toetamiseks määratakse riigi poolt 5 aasta kestwusel, alates 1924 aastast, igal aastal eelarwe korras 8 miljonit marka. Lähemad määrused selle toetuse tarwitamise kohta annab haridusministeerium.“

See ei ole õieti minu isiklik parandus, waid wastawa paragrahwi wõttis wastu hariduskommisjon käesolewa seaduse arutamisel. Rahaasjanduse komisjon tõmbas selle maha, millega hiljem ühines hariduskommisjon. Kui aga käesolew seadus wõetakse wastu ilma minu poolt ettepanud paranduseta, siis jääwad raamatukogud surnultsündinud lasteks. 8 miljonit marka, see ei ole sarnane suur summa, mille pärast härra Linnamägi'l ja teistel härradel paremal tiival tarwitseks marru minna.

Ma tuletan meelde, kuidas 1924 a. eelarwe arutamise puhul wõeti wastu weerandtunni kestel eelarwe teisel lugemisel terwelt sajad miljonid margad. Need olid kõik summad, mida kehwi riigikassa pidi wõima wälja kannatada. Ja kui seda tol korral nii kerge käega tehti, siis arwan

mina, et mitukümmend korda rohkem on võimalik vastu võtta 8 miljonit, seda enam, et see summa olemasolevate ja juurdeasutatawate raamatukogude wahel jagatult kuigi palju wälja ei tee. Mul on haridusministeeriumi käest saadud andmete põhjal teada, et meil on praegu awalikka raamatukogusid 447. Nende arwu tahetakse tõsta 700 peale. Kui meie jagame 8 miljonit marka 700 raamatukogu wahel, siis saame igale raamatukogule 11.000 mõne sajaga. Kui arwata raamatu hinnaks 150 marka, siis wõib iga raamatukogu endale saadud toetusrahaga soetada 73 raamatut. Wõtame aga meie raamatu hinnaks 200 marka, mis täpsem, sest peale raamatu alghinna tuleb veel köitmisraha juurde arwata, siis saab selle raha eest ainult 55 raamatut. Ükski ei tule wist ütlemata, et seda oleks hirmus palju ühe raamatukogu kohta. Samuti oleks liialdus hädaldada, nagu ei saadaks niipalju anda. Kui aga see ühekordne toetus ära jääb, siis kujuneb raamatukogude asutamine lihtsalt jandiks.

Ma peatuksin pärast selle juures pisut pikemalt. Praegu lubatagu tuua üks näide Wiru maakonna kohta.

Mustajõe wallas on 364 elanikku. Wallalt saaks kohalik raamatukogu siis $364 \times 2 = 728$ marka, riigilt sama palju, see on kokku 1456 marka aastas. Selle eest saaks aastas muretseda terwelt 9 raamatut, kui võtta raamatu hinnaks 150 marka. Mustajõe wald peab terwelt 10 aastat waewa nägema, enne kui raamatukogu raamatute arw seal tõuseb 90 peale. Kui aga arwestada 200-margalise raamatuhinnaga, siis saadakse seal aastas ainult 7 raamatut. (J. Piiskar, is.: Sellepärast ta nimi ongi Mustajõe.) Ehk võtame Wiru maakonnast Wao, kui ühe suurema walla. Seal on 5245 elanikku. See wald saaks raamatukogu ülalpidamiseks kokku 21.780 marka aastas ja wõiks selle eest muretseda 140 raamatut, kui raamatu hinnaks võtta 150 marka, aga 200-margalise hinna juures 109 raamatut. See on sarnase suure walla kohta siiski wõrdlemisi wäikene raamatute arw. Ma toon weel ühe näitena Järwamaa Wahastu walla. See wald saaks oma 613 elanikuga aastas 2552 marka, mille eest wõidakse muretseda 17 raamatut, kui raamatu hind on à 150 marka, kui aga raamatu hinnaks arwata à 200 marka, siis wõidakse muretseda ainult 12 raamatut aastas. Samasugune on lugu teisteski maakondades.

Seda kõike arwesse wõttes arwan mina, kui Riigikogu enamusel selle seadusega tõesti tõsi taga on, siis ei tohiks kogu küsimust asetada sarnasele pinnale, kus raamatukogu liikumine otsekui õhku rippuma jääb. Kui käesolew vastu wõetakse tema praegusel kujul, siis tehakse sellega waid teataw ilus shest, ilma et praktiliselt kuigi palju saawutataks.

Siinjuures ei ole huwitusega konstateerida, kuidas teatud ringkonnad raamatukogude seaduse vastu terawalt waenuljalal seisawad. Minul oli juhus lehitseda täna „Kaja“ numbrit 21. oktoobrist läinud aastal. Selles katsub keegi juhtkirjanik, nimetähtedega „M. L.“ seinale maalida ühe hirmsa koletise hirmuks riigile ja rahwale. Sellejuures on iseloomulik, kuidas siin tõsiasjadega otse meelega wassides talitatakse, neid pea peale pöördes, et aga võimalikult suureks puhuda need summad, mis hariduskommisjon olla raamatukogude asutamiseks ja toetamiseks määranud. Kõigepealt öeldakse, et hariduskommisjon olla kogu asja ära solkinud. Walitsuselt esitatud seaduseelnõus olnud lugu nii: raamatukogusid peawad ülewal wallad ja linnad, kuid nüüd olla hariduskommisjon asja pea peale pööranud, wõttes seisukoha: kulud raamatukogude asutamiseks ja täiendamiseks jääda waid riigikassa kanda. Sellejuures oli aga „Kaja“ juhtkirjanikul M. L.-l wäga hästi teada, et hariduskommisjonilt esitatud seaduseelnõu järele on omawalitsuste kanda määratud punkti pealt needsamad summad, mis olid ette nähtud Wabariigi Walitsuse ettepanekuski.

Aga weel rohkem. (Wahel hüües keskelt.) Mina arwan, et „Kaja“ juhtkirjanik siiski asja kursis pidi olema, kui ta esitatud andmetega nii julgesti wõis opereerida. Teadu pärast oli hariduskommisjonis raamatukogude ühekordseks toetamiseks tehtud ja vastu wõetud kaks paralleel ettepanekut. Esimene ettepanek härra Martinson'i poolt toetada ühekordselt 5 aasta kestel raamatukogusid 8 miljoniga iga aasta ja teine ettepanek härra Bauer'i poolt seks juhtumiseks, kui härra Martinson'i ettepanek läbi kukub, anda ühekordset toetust 15 tuhat marka igale raamatukogule. Nüüd aga wõtab „Kaja“ juhtkirjanik kätte ja ütleb lausa: hariduskommisjon otsustas määrata riigi poolt 5 aasta jooksul iga aasta à 8 miljonit marka raamatukogude toetamiseks ja peale selle

weel ühekordset abiraha 15 tuhat marka igale raamatukogule.

Sellejuures teadis aga tähendatud juhtkirjanik igatahes väga hästi, et teine ettepanek oli mõeldud ainult selleks juhtumiseks, kui esimene ettepanek tagasi lükatakse. Et tema aga nende asjadega meelega nii wabalt opereerib, siis muidugi selleks, et summat wõimalikult suureks puhuda. Otstarb pannakse siingi õigustama ebatõe kõnelemist. Hirm raamatukogude peale minewate summade liig suuruse üle läheb koguni nii kaugele, et ta sunnib „Kaja“ juhtkirjanikku isegi waldade faktilist arwu märksa suurendama. „Kaja“ juhtkirjanik tõendab: meil olla 500 walda. Statistiliste andmete põhjal on aga Eestis ainult 378 walda. Sama kergel käel lisab see härra M. L. alewid juurde, öeldes, et Eestis olla terwelt 50 linna ja alewit. Statistiliste andmete põhjal on aga alewid 18 ja linnu 13, kokku kõigest 31. (J. Piiskar, is.: Oi, kui suur riik.) Kui nii on juurde tehtud waldu ja manu soetatud uusi linnu ning juurde püstitatud wastseid alewid ning muidu weel siin-seal wassitud, siis tulebki lõppude lõpuks wälja, et riik peab peale 8 miljoni kulutama ühekordse toetusena raamatukogude peale 10½ miljonit marka ja sinna manu weel tawaline määr elanikkude arwult. Wõib näidata maarahwale näpuga — waadake, nõnda tahetakse talitada selleks, et linnu toetada ja maarahwast nõõrida. Juhtkirjanik leiab nimelt: muidugi mõista on siin silmas peetud peasjalikult linnade huwisid, sest waewalt on mõeldaw, et kehwad walla omawalitsused suudaksid oma eelarwesse wõtta raamatukogude peale 50 tuhat marka.

Ma tõin need wäikesed wäljawõtted wastawast juhtkirjast selleks, et selgitada, milliste wäiklaste wõtetega ja wassimistega wõideldakse raamatukogude kui sarnaste wastu. Selle juures leiab aga juhtkirjanik imelikul kombel, et kõik kogupõllumeeste ringkonnad, kogupõllumeeste isad ja emad, olla olnud enne ja olla nüüdki ihu ja hingega, süle ja seljaga raamatukogude poolt. Muudkui tänawusel kehwal ja wiletsal põllumajandusaastal olla täitsa lubamata riigikassast raamatukogude peale sarnaste suurte summade nõudmine. Ma rõhutasin: see on õige. Meil on tänawu raske aasta. Ma tuletan waid meelde, et selle wiletsa aasta peale parempoolsetest ringkondadest tähelpanu juhatakse ainult siis, kui on jutt meie koolidest, raamatukogudest wõi

meie haridustööst üldse. Siis on kehwas ees ja kehwas taga. Kui aga põllumehed ise muuks otstarbeks tahawad laial käel määrata 50-, 60 wõi 100-miljonilisi summasid, siis ei räägita riigikassa kehwas seisukorrast teps mitte. Kas wõi tambitagu jalakannaga miljonid maast wälja, aga põllumees peab saama mis tahab. Kõike kokku wõttes, julgen ma arwata, et minu poolt ettepanud § 6-a peaks wastuwõttu leidma siis, kui tõesti ja tõsiselt tahetakse awalikkudele raamatukogudele panna põhja, mis neid kannab. Wastasel puhul aga ma rõhutan seda taas kord — oleksid awalikud raamatukogud surnultsündinud lapsed — wähemalt wäikestes ja keskmistes waldades.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja H. Bauer: See küsimus oli hariduskommisjonis ka paaril korral arutamisel ja leidis seal wasturääkijaid just sellepärast, et kuigi põhimõtteliselt tema wastu olla ei saa, siiski tuleks teiselt poolt silmas pidada, et selle paragrahwi wastuwõtmisel tuleks kinni panna, wõi nagu öeldakse „soomustada“ riigi eelarwe summad juba ette 5 aasta peale, mis üldiselt wälja teeb umbes 40 miljonit marka. See oli see alus-pretseident teistest juhtumistest, ja kui niisuguseid juhtumisi palju on, siis ei saa ükski rahaminister riigi eelarwet kokku seada ja just sellepärast oli haridusministeerium kui ka hariduskommisjon peasjalikult selle ettepaneku wastu. Siinjuures tähendan, et soowitaw oleks, kui raamatukogud saaksid toetust ka seltskonna käest, aga mitte ainult riigi ja omawalitsuste käest. Kommisjoni nimel selle ettepanekuga mina ühineda ei wõi.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu liikme Gustawson'i poolt on ettepanek wõtta wastu uus § 6-a „Uute awalikkude raamatukogude asutamiseks ja olewate ühekordseks toetamiseks määratakse riigi poolt wiie aasta kestwusel, alates 1924 aastast, igal aastal eelarwe korras 8 miljonit marka. Lähemad määrused selle toetuse tarwitamise kohta annab haridusministeerium.“

Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 6-a tagasi lükatud.

Aruandja H. Bauer (loeb): § 7. Awalikkude raamatukogude ülewalpida-

miseks määrab walla-, alewi- wõi linna-walitsus aasta eelarwe korras tarwilikud summad ja raamatute muretsemiseks vähemalt 2 marka iga elaniku kohta, kes omawalitsuse piirkonnas asub.

O. Gustawson (is.): Ma teen ettepaneku § 7 „Wähemalt 2 marka iga elaniku kohta, kes omawalitsuse piirkonnas asub“ asemele wõtta „wähemalt 4 marka“. Seda põhjendaksin järgmiselt: Kui kardetakse, et need summad, mis pandakse ühelt poolt riigi ja teiselt poolt omawalitsuste peale, liiga suureks lähewad, siis see on päris põhjendamata. Wiimase rahwalugemise järele on meil 1.110.580 elanikku ja kui arwata 2 marka elaniku peale, siis teeb see riigi kohta 2.221.160 marka. Ma arwan; see summa kogu riigi kohta on sedawõrd wäikene, et siin hädakisa tõsta päris kohatu peaks olema. Kui lähemalt waadelda linnu, siis wõib tõendada, et ka sealgi seisukord kuigi hiilgaw ei ole. Määrates waid 2 marka iga elaniku kohta, saaks Tallinna linn wõtta eelarwesse kõigest 247.068 marka, Tartu linn 100.110 mk., Narwa linn 54.044 marka, Pärnu linn 37.042 marka jne. Kui aga wõtta 2 marga asemel 4 marka, siis saaks Tallinn 494.136 marka, Tartu 200.220 marka, see on umbes nii palju, nagu seal praegu tegelikult kulutatakse. Wäiksemad linnad aga, näiteks Baltiski wõiks 4 marga juures raamatukogu peale määrata kõigest 4.212 marka. Wõi wõtke Paide. See saaks oma aasta eelarwesse wõtta 4 marga juures kõigest 11.904 marka. Mina arwan, et see ennem wäikene kui liiga suur summa on.

Kui tulla maakondade juurde, siis ei ole sealgi lood summade suuruse suhtes kuigi koledad. Tartu maakond saaks 2 marga juures 237.540 marka, 4 marga juures aga 475.080 marka. See on üks suurematest maakondadest. Wõtame wõrdluseks weel ühe keskmise maakonna — näiteks Läänemaa. Tähen datud maakond saaks 139.972 marka, 2 marga juures ja 4 marga juures — 279.944 marka. Kõige wäiksem maakond aga, — Walgamaa saaks 2 marga juures kõigest 54.016 marka, 4 marga juures aga 108.032 marka. Kokku langeks maakondade peale arwates à 2 marka elaniku kohta, 1.584.532 mk., arwates aga à 4 marka — 3.163.064 marka.

Mina wäitsin juba enne: kui waldu kohustada wõtma oma eelarwettesse raamatukogude toetamiseks nõnda häbemata wäiksed summad, siis ei saadagi tegelikult asuda raamatukogude wõrgu hoog-

sale loomisele. Kui need raamatukogud nime pärast luuakse, siis jääksid nad waid wallamaja seinte wahele.

Kui wõtta alammääraks 4 marka aastas, siis ei koormaks see walla eelarwet tõesti mitte üleliiga. Mina tõin näiteid, kuidas sel puhul läheks keskmises wallas 1—1½ tuhat marka raamatukogu peale. suures wallas aga umbes 20.000 marka. (T. Kalbus, tõer.: Kuipalju tuli maksta?) See oleneb sellest, kui suur on elanikkude üldarw. Ma tegin Wiru maakonna kohta keskmise kokkuwõtte. Sellest selgub, et seal tuleks 4 marga juures iga walla kohta keskmiselt 9.232 marka aastas. Selle eest saaks osta 61 raamatut, kui arwestada 150 margaga ja 46 raamatut, kui arwestada raamatuhinnaks 200 marka. Ma arwan 40—60 raamatut raamatukogule aastas on enam wähe kui liialt palju. Ei ole mõtet raamatukogu waid asutada, seda tuleb wääriliselt ka täiendada. See on aga wõimalik waid vähemalt siis, kui waldu kohustada wõtta aasta eelarwesse raamatute soetamiseks 4 marka iga elaniku kohta.

M. Laarman (põl.): § 7 kohta olid hariduskommisjonis wäga pikad mõttewahetused. Ühelt poolt toodi ette need samad wäited, mida härra Gustawson siin ette kandis, et raamatukogud peaks tingimata ainult omawalitsuste kui ka riigi kulul ülewal peetud saama. Teiselt poolt tähendati aga, et see mitte õige ei ole ja et kohalik seltskond, kes raamatukogu tarwitab, kõigepealt ka ise peaks selle eest hoolt kandma, et raamatukogu suurem ja elujõulisem saaks. Lugu on järgmine, et neis waldades, neis omawalitsustes, kus tarwidus on raamatukogude järele, seal ka abinõusid ja allikaid leidub, mille waral raamatukogusid ülewal peetakse. Sunniwiisil aga pannakse sagedasti suuremad kohustused omawalitsuste peale, kui nad seda kanda jõuawad. Hariduskommisjonis tehti ka ettepanek seda kahemargalist iga elaniku kohta mõeldud maksumäära suurendada, aga lõpuks läks 2 marka siiski läbi. Peale selle oli esialgne § 7 tekst teistmoodi, see oli järgmine: „Awalikkude raamatukogude ülewalpidamiseks määrab walla wõi linna omawalitsus aasta eelarwe korras vähemalt 2 marka elaniku peale.“ Siin on kokku wõetud niihästi ülewalpidamine kui ka raamatute muretsemine. Hariduskommisjonis olid raamatukogude esitajad, kes arwasid, et ka külade wäikestele raamatu-

kogudele tingimata tuleks palgaline raamatukoguhoidja määrata, kes umbes niisuguse haridusliku tsensuslega oleks, mis wastaks rahwakooliõpetajale. Teiste sõnadega öeldud taheti luua mingisugune uus ametnikkude staat. Selle vastu seisid põllumehed kindlasti arwates, et see kogukondadel ülejõu käiks. Ka mina olen sellel arwamisel, et see wast nii mõnelgi kogukonnal üle jõu käib ja sellepärast teen ettepaneku, — see ei ole mitte keelatud, kui kogukond maksu tõstab, nagu see talle meeldib, kuid alammäär ei tohiks liig kõrge olla, — § 7 järgmisel kujul vastu wõtta: „Awalikkude raamatukogude ülewälpidamiseks ja raamatute muretsemiseks määrab walla-, alewi- wõi linnawalitsus aasta eelarwe korras vähemalt 2 marka iga elaniku kohta, kes omawalitsuse piirkonnas asub.“

O. Gustawson (is.): Härra Laarman'i poolt tehtud ettepanek on sama § 7, endine § 8, millise esitas Wabariigi Walitsus. Wahe paranduse ja hariduskomisjoni ettepaneku wahel seisab selles, et tehtud paranduse järele 2 marka määratakse mitte raamatute muretsemiseks, waid raamatukogude rakendamiseks üldse, hariduskomisjoni ettepaneku põhjal aga läheks tähendatud 2 marka ainult raamatute muretsemiseks. Hariduskomisjonis kaaluti seda ettepanekut ja leiti, et selle raha otstarbet laiendawa põhimõtte läbiwiimine raamatukogude asja sinna maale liimist lahti wiiks, et wäikeses ja keskmisteski waldades kokku tuleksid niiwõrd wäikesed summad, et nende eest mingisugust raamatukogu tegelikult asutada ja ülewäl pidada ei saaks. Seal tuleb ju kõige pealt raamatukappe soetada, tuleb osta terve rida rakendusraamatuid, mis kaugeltki odawad ei ole, tuleb ruumide eest üüri maksta, tuleb raamatukoguhoidjale palk tasuda.

Kui kõik need summad arwestada, siis läheb mitmeski wallas raamatukogu rakendamine ilma raamatuteta kallimaks maksma, kui kahe marga kaudu sisse saadakse. Meie soetaksime seal raamatukogud ilma raamatuteta. See oleks ju nagu naljatilik hiidlase lapsest — muidu laps mis laps — ainult hinge pole sees. Ma arwan, sarnast nalja ei tohiks Riigikogu teha. Raamatukogust-lapsele tuleb võimaldada ka hinge sisse panna. Ja olles sellest teadlik, otsustaski hariduskomisjon kindlaks fikseerida: wallad peawad kandma rakenduskulud ja peale

selle weel määrama raamatute muretsemiseks vähemalt kaks marka iga elaniku kohta, kes walla wõi omawalitsuse piirkonnas elab. Hariduskomisjonis oli päris selge, et ilma sarnase korrektiivita käesolew seadus waid narritamiseks muutub.

Ma waidlen härra Laarman'ilt tehtud ettepanekule kategooriliselt vastu ja toetan käesolewat paragrahwi hariduskomisjoni poolt ettepanud kujul.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja H. Bauer: Hariduskomisjoni nimel ei wõi mina ühineda ei härra Gustawson'i ega ka härra Laarman'i täiendustega. Härra Gustawson'i täiendusega ei wõi mina mitte sellepärast ühineda, et ehk siin küll öeldud on kaks marka hinge kohta, siis ei ütle see weel, et iga maksumaksja ainult 2 marka peab maksma. Näituseks Tallinna linn, kus 120 tuhat elanikku, peaks maksma vähemalt 480 tuhat marka, kuid Tallinnas ei ole maksudemaksjaid mitte 120 tuhat, waid wõib olla ainult 25—30 tuhat ja nii tuleks Tallinnas igal maksumaksjal mitte 2 marka, waid temal tuleb wõib olla isegi rohkem kui 4 marka maksta. (Wahel hüüe O. Gustawson'i, is. poolt.) Hea küll, meie wõime ju wõtta Paide, Rakwere ja mõne teise linna, proportsioon jääb ikka endiseks. Asi seisab nimelt selles, et maksta tuleb omawalitsusel ka iga wäikese lapse eest. Wäikesed lapsed aga ei ole maksudemaksjad, omawalitsus omast kassast enam juurde panna ei wõi, ja sellepärast omab ta puuduwa summa ikkagi maksude näol sisse, ja nii tuleb maksta ikkagi $\frac{1}{4}$ ehk $\frac{1}{2}$ osal elanikkudest, aga mitte kõigil. Nii tuleb siis iga maksumaksja elaniku peale palju rohkem kui 2—4 marka maksta, läbisegi vähemalt 15—20 marka. Sellepärast mina ühineda selle ettepanekuga ei saa.

Samuti ei wõi mina ühineda härra Laarman'i ettepanekuga, sest kui see ettepanek läbi läheks, siis wõiks sarnaseid juhtumisi ette tulla, et wallas tuleb näituseks sisse 5 tuhat marka raamatukogu muretsemiseks, aga 5 tuhande marga eest ei saa isegi raamatukappi. Ja siis tuleb wälja, et isegi raamatukapp jääb wõlgu ja wõib olla alles tulewal aastal jõutakse sinna raamatud sisse panna. Sellest seisukohast arutati seda küsimust ka komisjonis ja sellepärast ei wõi mina ette-

panekuga ühineda, waid toetan komisjoni otsust.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Gustawson'i poolt on ette pandud § 7 wõtta „2 marka“ asemel „4 marka“.

Rkl. Laarman'i poolt on ettepanek tehtud § 7 järgmisel kujul wastu wõtta: „Awalikkude raamatukogude ülewalpida-miseks ja raamatute muretsemiseks määrab walla-, alewi- wõi linnawalitsus aasta eelarwe korras vähemalt 2 marka iga elaniku kohta, kes omawalitsuse piirkonnas asub.“

Mina saan nii aru, et rkl. Gustawson'i ettepanek puudutab mõlemat redaktsiooni ja sellepärast kawatsen seda kõigepealt hääletamisele panna. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Rkl. Gustawson'i ettepaneku poolt on 18 häält, wastu 17, sellega on rkl. Gustawson'i ettepanek wastu wõetud. (Wahelhüüe: Sedelitega hääletada!) Nõutakse sedelitega hääletamist. Palun sedelid wälja jagada. (Hääletatakse.) Kas tehakse ettepanekut häälte lugemise kohta? (Kohtadelt: Juhatuses hooleks!) Hääli on antud: ettepaneku poolt 18 häält, wastu — 19, 2 erapooletut, sellega on ettepanek tagasilükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Laarman'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasilükatud.

Hääletamisele tuleb § 7 niisugusel kujul, nagu ta komisjoni poolt ette pandud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 7 wastu wõetud.

Aruandja **H. Bauer** (loeb): § 8. Riigi poolt määratakse iga aasta eelarwe korras awalikkude raamatukogude toetuseks vähemalt sama suur summa, kui omawalitsus on määranud raamatukogude tarwis eelmisel eelarwe-aastal kuid mitte üle 20.000 marga ühe raamatukogu tarwis. Riigi poolt määratud summad lähevad ainult kirjanduse muretsemiseks.

Märkus 1. Haridusministeeriumil on õigus raamatukogu ülewalpida ja nõusolekul riigi toetussummasid raamatukogu poolt esitatud nimekirja järele raamatute näol wälja anda.

Märkus 2. Tallinna keskraamatukogule määratakse riigi poolt toetust vähemalt kolm marka iga Tallinna elaniku kohta aastas, samuti antakse Tallinna keskraamatukogule üle kõik see kirjandus

riigi raamatukogust, mida ametiasutused oma otsekoheste ülesannete täitmiseks ei waja.

O. Gustawson (is.): Omal ajal oli wäga äge lahing I Riigikogus teatud tulumaksu jaotamise põhimõtete üle ja sellest ajast peale on „Kaja“ ringkonnad tööerakonnale ja rahwaerakonnale ette heitnud, — need olla maameestel naha linnameeste kasuks üle kõrwade tõmmanud. Nüüd tahetakse arwatawasti raamatukogude arwel linnameestel nahk maameeste kasuks üle kõrwade tõmmata, wälja minnes põhimõttest — millegiga peab ju ikkagi tasuma. Tallinna linnale, kus on 123.534 elanikku, tahetakse määrata raamatukogude toetamiseks mitte enam ega vähem kui 20.000 Eesti marka. Tähendab, Tallinn peab osaltki kaude kaotama sellest tulumaksust, mis ta põllumeeste arwates teiste arwel omal ajal saanud. Põllumeeste rühm tahab talle seega sooritada wäikese kabjahoobi.

See sõjakäik on ühteagegi sihitud teistegi linnade wastu. Suuremad linnad Tallinn, Tartu, Walga ja Pärnu saaksid selle peale vaatamata, kui palju igaühes neis elanikka — iga aasta riigilt oma 20.000 marka ja mitte pennigi rohkem. Wallad ja alewikud aga tahetakse selle kaudu paigutada eesõigustatud seisukorda. Ma tegin kokkuwõtte, millest selgub, et kui wõetakse wastu alammäärana 2 marka iga elaniku kohta, ning ülemmäärana ühele raamatukogule riigilt tulewa toetusena 20.000 marka, siis ei saa linnad käesolewa seaduse järele riigilt rohkem aastas kui ainult 172.944 marka. See oleks siis summa, mille saaksid 13 linna oma 266.457 elaniku kohta, see on — vähem kui üks mark iga nina peale. Alewid aga oma 34.475 elanikuga saaksid 68.950 marka — see on 2,6 korda vähem kui linnad, kuna aga alewites terwelt 7,7 korda elanikka vähem on kui linnades. Ma ei tea mitte, mis põhjustel alewid ja samuti wallad tahetakse eesõigustatud seisukorda seada. Mina waidlen sellele wahettegewale põhimõttele kateooriliselt wastu. Ma arwan, et kõige õigemaks toetusraha määramise aluseks on elanikkude arw. Kui Tallinn rohkem saab, kui mõni vähem linn ja wiimane jälle enam kui mõni suuremgi wald, siis on see ju täiesti loomulik, sest suurem elanikkude hulk wajab arusaadawalt ka suuremat raamatukogu. Et riigikassa kokkuwarisemist karta ei tarwitse, see selgub

minu poolt juba esitatud andmetest. Ma tähendasin, et wastuwõetud kahe marga juures maakonnad saaksid riigilt 1.581.530 marka, linnad 20.000 ülemmäära juures 172.944 marka, ja alewid 68.950 marka. Peale selle rahwalugemisel eriti arwestatud elanikud, kellest andmete põhjal teadmata, kas nad kuuluwad linnade wõi maakondade alla — 18.840 elanikku oma 37.680 margaga. Kokku peaks siis riik andma aastas 1.831.106 marka. Kogu raamatukogude peale minew summa wõrduks aga aastas 4.041.282 margale. Et see summa suur oleks, seda ei sõanda wist mitte keegi tõendada.

Kui aga kaotada üldse riigi poolt tulewa toetuse ülemmäär ning wiia läbi põhimõte, et riik peab igal tingimusel määrama sama palju kui omawalitsuski, ka siis ei oleks kogusumma jumal teab kui suur. Siis tuleks raamatukogude peale aastas kulutada nii omawalitsusel kui riigil kummagil 2.210.076 marka. Kokku aga kahe peale 4.442.152 marka. See teeks 700 raamatukoguga arwestades keskmiselt 6.346 marka iga raamatukogu peale aastas, ning see wõimaldaks soetada iga aasta 31 uut raamatut.

Ma teen ettepaneku § 8. I lõige redigeerida järgmiselt: „Riigi poolt määratakse iga aasta eelarwe korras awalikkude raamatukogude toetamiseks sama suur summa, kui omawalitsus on määranud raamatute muretsemiseks raamatukogudele eelmisel eelarweaastal. Riigi poolt määratud summad lähewad ainult kirjanduse muretsemiseks.

Minu ettepaneku tekst erineb seaduseelnõus leduwast sellega, et tema ülemmäära üldse kaotab, teiselt poolt aga kindla wahe teeb, missugune summa tuleb riigi abiraha määramisel aluseks wõtta. Ma kardan nimelt, et kui hariduskomisjoni poolt ette pandud tekst wastu wõetakse, siis selle käsitamine praktiliselt raskusi tekitab. Ühelt poolt on raamatukogude ülewalpidajad kohustatud muretsema raamatukogudele rakenduswahendid, teiselt poolt — määrama eriti raamatute muretsemiseks 2 marka iga elaniku kohta. Siin tekib otsekohe küsimus, mis tuleb wõtta riigi toetusraha aluseks, kas raamatukogu peale määratud üldsumma wõi raamatute muretsemiseks krediteeritud raha. Käesolew paragrahw hariduskomisjoni poolt ette pandud kujul seda küsimust ei lahenda. Mõeldud on arwatawasti see summa, mis omawalitsuse poolt raamatute muretsemiseks määra-

tud. Kulud, mis lähewad muu rakenduse soetamiseks, tulewad arwest wälja jätta. Sellepolest on minu ettepanek selgem, et see kindla wahe teeb — riik on kohustatud omalt poolt andma toetust wõrduwalt neile summadele, mis kohalik omawalitsus on määranud raamatute muretsemiseks.

Ei peaks aga minu poolt esitatud ettepanekut wastu wõetama, selleks puhuks teen ma waruks teise ettepaneku. See oleks järgmine: § 8-das muuta ülemmäära ja wõtta 20.000 marga asemel 50.000 mk. See on õieti hariduskomisjoni endine ettepanek. Kui see läbi läheks, ei suureneks riiklik toetussumma kuigi palju. Kui 20.000 wõtta alammääraks, siis kujuneks seisukord sarnaseks, et neli suuremat linna: Tallinn, Tartu, Narwa, Pärnu ja Walga, kus elanikkude arw üle 10.000 ning kus kõige rohkem objektiivseid tingimusi on selleks, et raamatukogud rohket tarwitamist leiawad, nagu mingi karistuse osaliseks saama peawad. Mina ei suuda selle karistuse tarwilikkusest sugugi aru saada. Siin ei tuleks karistada, waid wastuoksi õhutadagi weel neid linnu, kus raamatukogude peale wabatahtlikult rohkem kulutatakse. Siin aga tahetakse nüüd tulla ja karistada enam-püüdlikka linnu sellega, et neile vähem weel määratakse kui teistele. Mõnelt poolt kardetakse, et oleks ülekohus riigil anda toetust Tallinna raamatukogule linna elanikkude arwule wastuwalt terwelt 247.068 marga suuruses. Tallinna linn aga on kulutanud wabatahtlikult — ma ei tea seda täpselt öelda, aga ma ei eksi wist mitte palju toodawa arwuga — umbes 600.000 marka raamatukogu peale läinud aastal. Ja mina ei taipu absoluutselt, mispärast see peaks õigustama Tallinnat trahwida siiski kindlasti edaspidi 20.000 margalise riikliku toetussummaga. Tallinn lööks selle trahwi kiuste siiski kindlasti edaspidigi omal jõul läbi. Aga kahjuks on lugu nii, et meie wäiksemad linnad ei ole Tallinnad. Kindel on, et 2-margalise alammäära man waewalt leidub mõni wald, kus üle 2 marga määratakse. Seesama aga maksab kardetawasti ka wäiksemate linnade kohta.

Kui see ülemmäära kurjus aga igal tingimusel jääma peab, siis wõetagu vähemalt wäiksem kurjus. Määratagu ülemmääraks vähemalt 50.000 marka, siis tabab see kabjahoop ainult kolme linna — Tallinnat, Tartut ja Narwat. Teised vähemalt leiaksid siis armu. Riigi poolt lin-

nadele tulew üldsumma oleks siis endise 172.944 marga asemel 281.792 marka, nõnda siis suurendus kõigest 109.848 marga võrra.

Edasi teeksin ma veel kolmanda paranduse ja nimelt: Märkus 2-ses arw „3“ asemel wõtta arw „4“. See märkus räägib Tallinna keskraamatukogust. See lubab riigilt toetust keskraamatukogule 3 marka iga Tallinna elaniku kohta aastas.

Mis Tallinna keskraamatukogu isendast on, missugused tema ülesanded, missugune ta wahekord Tallinna linna-raamatukoguga, sellest ei räägi käesolew seadus sõnagi. See on nagu taewast maha kukkunud, käesolewa seaduse külge ripuma jäänud ja ripubki maa ja taewa wahel. Wõib olla, et see asi paraneb, kui antakse seaduse elluwiiamiseks wastawad määrused, millistes loomulikult tuleb täita tähendatud tühi koht seaduses. Kindel on aga, et kui Tallinna keskraamatukogu raha puudusel ei suuda tarwilisel määral endale raamatuid muretseda, siis selle all ta tarwitajad üle kogu riigi kannatama peawad. Kui wõtta 3 marga asemel 4 marka, siis saaks üldsummana ümarguselt umbes 500.000 marka. See võimaldaks keskraamatukogule muretseda raamatuid sel määral, et keskraamatukogu wähegi wääriks oma nime. Muidu on seegi rohkem surnultsündinud laps kui keskraamatukogu, mis hoogsalt wõiks täita tema peale langewaid ülesandeid.

M. Juhkam (tööer.): Minule tundub märkus esimene — siin mitte sõna, aga sisu — ülealusena. Kunagi ei saa seadust koormata üleliigsega. See märkus on aga üleliigne. Kui haridusministeerium wõiks toetussumma asemel anda raamatuid ilma raamatukogu nõusolekuta, siis oleks märkudel mõte. Kui aga haridusministeerium raamatuid anda saab ainult raamatukogu nõusolekul, siis on see wastastikune kokkulepe, mis ei ole ju keelatud, ümberpöördult — on lubatud. Sarnasel juhtumisel wõib haridusministeerium lihtsalt maksta raha raamatukogu arwel raamatukauplusesse ja asi on korras. Sellepärast teen ettepaneku märkus 1. wälja jätta, ja et märkustest wabaneda, siis wõtta märkus 2 paragrahwi teise lõikena.

Haridusministeeriumi koostisosakonna juhataja **G. Ollik**: Austatud Riigikogu liikmed! Walitsuse poolt esitatud awalikkude raamatukogude seaduseelnõu § 8 märkus 1. ei olnud

sõnu „raamatukogu ülewalpidaja nõusolekul.“ Need on hariduskommissjoni poolt juurde lisatud ja ma arwan, et need sõnad tuleksid wälja jätta, sest et raamatukogude huwid on kaitstud ka siis, kui need sõnad wälja jäetud on. See märkus oleks siis järgmine: „Haridusministeeriumil on õigus riigi toetussummasid raamatukogu poolt esitatud nimekirja järele raamatute näol wälja anda.“ Tähendab, haridusministeerium wõib anda ainult neid raamatuid, mis raamatukogu soowib. Ma arwan, et see teeb asja lihtsamaks: ei oleks waja linnawolikogul, alewiwolikogul wõi wallanõukogul asja arutada ja otsustada. See teeks asja lihtsamaks ja asja lihtsustamine praegu, kus koosseisude wähenamine käsil on, oleks soowitaw. Wõiks veel ütelda, et mõnel maal, kus raamatukogude korraldamine juba wanem, annab riik toetust ainult raamatute näol. Nii antakse Soomes raamatukogudele toetust ainult köidetud raamatute näol. Sellepärast panen ette sellest paragrahwist wälja jätta sõnad: „raamatukogu ülewalpidaja nõusolekul“ ja wõtta seda märkust wastu järgmisel kujul: „Haridusministeeriumil on õigus riigi toetussummasid raamatukogu poolt esitatud nimekirja järele raamatute näol wälja anda.“

Juhataja K. Wirma: Kuulutan 10 minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 9.10 min. õhtul.

Peale waheaga jätkub koosolek kell 9.40 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu koosolek kestab edasi.

J. Luur (krst.): Mina wõtsin sõna selleks, et natukene polemiseerida lugupeetud Riigikogu liikme härra Gustawson'iga. Mina ei karda seda, et isegi see minu wäljaastumine raamatukogude küsimuses wõiks ära kasutatud saada parteilisest küljest minu wastu, aga mina wõtan sõna selleks, et selle küsimuse peale teisest küljest waadata, kui seda tegi lugupeetud Riigikogu liige härra Gustawson. Mina olen raamatukogude asjaga ja küsimusega tuttaw, niihästi omas seltskondlikus tegewuses kui ka endises tegewuses omawalitsuse ametis. Minu arusaamise järele ei ole see küsimus mitte nii traagilises seisukorras, nagu seda siin on maa-

linud rkl. Gustawson. Lugu pole nii halb selles raamatukogu küsimuses, nagu seda võib arvata, kui välja kuulata kõik need kõned ja väljaastumised, mis rkl. Gustawson siin on teinud. Kui meie võtame suuremad linnad Tallinna, Tartu ja Narwa, ma võtan praegu Narwa, sest et mina temaga kõige rohkem tuttaw olen ja ma tunnen seal kõik raamatukogud, siis ma pean ütleva, et raamatutest ei ole kaugeltki nii suur puudus, nagu seda võis arvata härra Gustawson'i sõnade järele. Narwa linnas on olemas rahwahariduse selts, kellel on väga suur raamatukogu ja Narwa seltsid on ühendanud oma raamatukogud just selle rahwahariduse seltsi raamatukoguga, et luua üks suurem ja parem raamatukogu. Narwa linnawalitsus on vastu tulnud sellele raamatukogule, on andnud temale ruumid, kütte, walgustuse jne. Raamatukogu on väga hästi sisse seatud, temas võib leida nii mõndagi raamatut igale inimesele tema maitse järele. Kuid see ei ole mitte kõik. Kui meie võtame edasi Narwa linna, siis võime näha, et seal on väga kena raamatukogu Narwa Eesti ja Wene gümnaasiumides. Asjalugu on selles, et selles raamatukogus võite teie leida niisuguseid raamatuid, mis praegusel ajal väga harwa ette tulewad. Need raamatud on juba Wene ajast koolile päranduseks jäänud ja neid võib tarwitada ja nad on kättesaadavad. Kui arwesse võtta seda laste arwu, mis Eesti ja Wene gümnaasiumides õpiwad, siis näeme meie, et just laste kaudu wanemad võiwad tarwitada neid raamatuid, mis seal olemas. Kuid ma pean ütleva üht asja, mis wast härrasid Riigikogu liikmeid natukene üllatab, et kui mina möödunud aastal, ma ei mäleta, kas see oli oktoobri- või nowembrikuus, kui mul tarwis oli üht raamatut, läksin sinna raamatukogusse ja võtsin selle raamatu, mis mul tarwis, siis nägin ma — o tempora o mores, — see raamat oli lahti lõikamata, ta oli tolmuga kaetud, teda polnud keegi lugenud. Ja nii oli neid terve suur rida. Ma tarwitasin weel terve rea raamatuid ja ma nägin, et terwed wirnad raamatuid olid lahti lõikamata. Tähendab, neid keegi ei loe, järjekult mina mingisuguseid hädaldamise põhjusi ei näe. Mis puutub linnadesse, seal on raamatukogud olemas ja neid võib igaüks tarwitada, kes aga seda tahab. Aga kahju on sellest, et neid väga vähe tarwitatakse.

Mis nüüd puutub maasse, külladesse, siis pean ütleva, et siin on lugu halwem.

On neid külasid olemas, näituseks Wirumaal, kus lihtsalt raamatuid ei ole, ehk on väga vähe. On olemas koole, algkoole sügawamas Wirumaa sees, kus teie ei leia peaaegu mitte midagi. Kuid nüüd, ma pean ütleva, et meie haridusministeerium annab võimaluse soetada neis nurkades raamatuid koolides, ja wanemad oma laste kaudu võiwad raamatuid koolidest saada ja neid tarwitada. Kuid lugu on selles, et üldse meil just väga palju raamatuid ei tarwitata ka linnades. See paisatab sellest välja, et meie raamatukauplused — ärid praegusel ajal õige kõvasti kiratsewad. Müüakse raamatuid ainult enne suuri pühasid. Siis on müük, siis raamatukauplused teewad äri. Aga harilikul ajal pole neil midagi tegemist. Meie ei või ju ometi seltskonda õpetada, et seltskond kõik peab riigilt saama muidu, ilma tasuta. Meie ei saa niisugust waadet kaswatada meie kodanikkudes, et riik kõik temale peab andma. Kui arwesse võtame selle suure summa, mis riik annab hariduse peale välja, — see on väga hea, et ta seda teeb, see on väga kiiduväärne, — aga siis ei saa ju ometi ühe ega kahe aasta jooksul kõiki neid hädasid kõrvaldada, mis meil on haridusalal nii koolis kui ka väljaspool kooli. Hädasid ja tarwidusi on nii palju olemas, et ei saa neid kõiki ühekorruga eemaldada. Nii on ka lugu raamatute muretsemise asjus. Kui meie võtame arwesse meie riigi rasket majanduslikku seisukorda linnades, maal ja külades, kus mingit teenistust ega mingisugust sissetulekut ei ole, siis ei saa meie ju ühtelugu ka niisuguse asja peale, nagu haridus, tõsta neid eelarweid, ikka juurde ja juurde wirnates uusi summasid ja kodanikkudele ja maksumaksjatele uusi maksusid peale panna. See on päris võimatu. Meie riigi piirid pole kaugeltki nii laiad, et üks inimene, kes sooviks raamatut lugeda, seda kätte ei saa, see on ometi täiesti selge. Isegi maal, kui omas külas ei ole otsitawat raamatut, võib seda 5 kunni 10 wersta tagant otsima minna, sest käiwad ju meie väiksed 8—9 aastased lapsed talwel külmaga ja sügisel poriga koolides kunni 5 wersta kaugusel, miks ei võiks siis wanem inimene minna sinna, kus raamatukogu on olemas, ja võtta omale wastaw raamat, mida ta lugeda soovib. Aga igas külas luua suuri raamatukogusid ja selle läbi suuri kulusid kandma hakata on minu arusaamise järele otstarbetu. Kes soovib raamatut lugeda, küll see teda kätte saab igalt poolt, sest

raamat ei ole asi, mis inimesel kättesaamatu. (L. Johanson, sd.: Kas see on kristliku sotsialisti jutt? — J. Piiskar, is.: Kas ei saaks tshekiga anda, nagu piiritust?) Mina ütlesin juba, et mina, kui tõsiasjadest räägin, ei karda seda, et sellest võidakse ajakirjanduses numbrit teha, ütlen ainult selgelt kuidas lugu on. Minu parema arusaamise järele ei ole, härra Piiskar, see asi raamatukogudega sugugi nii traagiline, nagu Teie seda teete või teha tahate.

Mis puutub § 8 märkusesse, siis wõin ma seda toetada ja tõendan seda sellega, et see on tõepoolest täiesti loomulik, kui haridusministeerium ise toetust saab lubada raamatukogudele mitte raha näol, waid ise raamatud raamatukogudesse wälja saadab. Haridusministeerium muretseb ise suuremal arwul raamatuid, mis odawamalt kätte tulewad, tema ise walib ka wälja need raamatud, mis tema arusaamise järele tarwilikud on. (Wahel hüüe pahemalt poolt: Haridusminister kristlane.) Ega siis alati ei ole kristlik haridusminister. Mina ei usu, et sellest küsimusest tehakse partei küsimus. Minu arusaamise järele on haridusministeeriumil raamatute nimekiri olemas ja nende nimekirjade järele saadetakse raamatud wälja raamatukogudesse, nii et siin mingisugusest parteilikusest lihtsalt juttu ei wõi olla, waid haridusminister wõtab asja tõsiselt ja otstarbekohaselt ja saadab wälja need raamatud, mis rahwale tõepoolest tarwilikud on. Mina ei usu, et selle wastu saaks waielda, kui seda asja tõsiselt wõtta. Kui weel tõsta toetussummasid 20.000 marga pealt 50.000 marga peale, siis küsin mina, kui kaugele meie sellega lõppude lõpuks jõuame? Kes on nende summade maksjad? Nende summade maksjad oleme meie ise ja niipalju meie ilmlõpmata maksta ei suuda. Meie ei tea, missugune aasta meil saab olema käesolew aasta lõikuse mõttes. Teie ütlete, need on kõik wäiksed summad, tõepoolest ei ole need aga wäiksed summad, aga siiski ka wäiksetest summadest kaswawad miljonid wälja ja neid ühtelugu wälja pumpama hakata rahwa seast on liig. Minu arusaamise järele pean ma wastu waidlema kõigile nendele parandustele, mis härra Gustawson'i poolt on tehtud. Mina omalt poolt toetan § 8 selles redaktsioonis, nagu ta hariduskommissjoni poolt Riigikogule on esitatud. Olen ka nõus sellega, et § 8 sõnad „raamatukogu ülewaldajad“ wälja

jätta neil põhjustel, mida ma ette kandsin. (K. Tonkman, põl.: Lõpetada!)

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Mul on raske otsustada. Palun uuesti. (Hääletatakse.) — (O. Gustawson, is.: Kas sedelitega ei nõuta? — J. Soots, põl.: Ei ole tähtis sedelitega hääletada. — E. Weberman, rhsw.: Tähtis on, kes sedelid loeb.) Koosoleku lõpetamise poolt on 17 häält, wastu 17 häält — seega tagasi lükatud.

A. Rei (sd.): Mina seda eelnõu luges arwasin esiti, et keskraamatukogu, millest siin räägitakse, on Tallinna linna raamatukogu. Nüüd aga selgub, vähemalt sain ma nõnda rkl. Gustawson'i sõnadest aru, et keskraamatukogu on oma ette ja Tallinna linna raamatukogu oma ette olemas. Kui see nii on, siis peab tõesti imestama, kuidas meil armaštatakse paraleel-asutusi ellu kutsuda, mis enam-wähem ühesuguseid ülesandeid täidawad. Kui meil tõesti tarwidus on sarnase keskraamatukogu järele, mispärast peab ta siis nimelt iseseisew olema, miks ei wõiks teda mitte kohaliku raamatukoguga ühendada? Mina panen ette märkus 2 lihtsalt maha tõmmata, sest mingisugust teist raamatukogu ei tarwitse asutada, kui aga selle järele tarwidust on, siis wõib keskraamatukogu ülesanded Tallinna raamatukogu peale panna. Edasi on selles paragrahwis weel ette nähtud, et Tallinna keskraamatukogule antakse üle kõik need raamatud, mis otsekohe ametasutustel tarwis ei ole. Minu arwates on see määrus ebamäärane, mitte küllalt otstarbekohane ja ka üleaarne. Meie riigiraamatukogus on kahtlemata kaunis rohkesti niisuguseid raamatuid, mis riigiraamatukogus ei tarwitseks olla ja mida rahulikult wõiks ära anda, aga minu arwamise järele peaks seda walitsus korraldama, seaduses ei tarwitseks selle kohta norme üles wõtta, liiati weel niisugusel kujul, nagu ta selles paragrahwis on wormuleeritud. Seda ei ole mitte nii wäga lihtne ja kerge otsustada, missugust raamatut on ametasutustele otsekohe tarwis ja missugust neile otsekohe waja ei ole. Parems oleks seda ebamäärast normi siit ära jätta, kuna walitsus oma wõimuga seda ülearuste raamatute edasiandmist wäga hästi korraldada wõib.

O. Gustawson (is.): Ma waidleksin siiski rkl. Rei poolt tehtud ettepaneku wastu. Lugu on küll sarnane, et see seadus jätab keskraamatukogu rippuma maa ja taewa wahel. Hariduskommisjonis oli see küsimus pikemalt arutamisel. Seal arwati, et asja tuleks nii korraldada, et keskraamatukogu kohused Tallinna linna raamatukogu peale pannakse, milleks haridusministeerium sõlmib Tallinna linna raamatukoguga wastawa lepingu. Seda oleks wõimalik teostada, kui peale tawalise 2 marga riik omalt poolt iga aasta annaks weel 3 marka, minu ettepaneku järele 4 marka iga Tallinna elaniku pealt Tallinna linnaraamatukogule keskraamatukogu ülesannete täitmiseks eriti. Ja seda täie õigusega. Sest wõimatu oleks nõuda, et kogu riik wõib tarwitada Tallinna linnaraamatukogu, ilma et riik omalt poolt eritoetust annaks. Meil on keskraamatukogu tingimata tarwis. Ja kõige praktilisem on wist küll keskraamatukogu ülesanded panna Tallinna linna raamatukogu peale, missuguste ülesannete täitmiseks riigi poolt antakse iga elaniku pealt Tallinnas 3 marka. See teeks wälja vähem kui pool miljonit ja oleks enim wäikene kui suur summa. Sellepärast oleks minu ettepanek märkus II tema lakoonilikkuse peale waatamata sisse jätta, toetusraha alammäärana iga elaniku pealt kõrgendades 3 marga pealt 4 marga peale. (A. Rei, sd.: Tehke nii, et see toetus antakse Tallinna linnaraamatukogule.) Wõib ju wastawa paranduse tõesti teha, kuid keskraamatukogu mõte peaks igal tingimisel käesolewasse seadusse jääma.

Tulles härra Luur'i mõtteawalduste juurde, mida ta algas sõnadega: „O tempora, o mores!“ wõiksin ma nende puhul kõneleja suhtes wastata teise ladinakeelse ütelsega: „O sancta simplicitas!“ (M. Laarmann, põl.: Wäljarääkimine wäga halb!) (A. Anderkopp, tõer.: O tempora, o homines!) (A. Luur, krst.: Mis see tähendab?) Seda wõiksite waadata wastawast sõnaraamatust, muidu kardan, et paugu-pealt pahandate minu peale. Mis puutub sellesse, et raamatukogusid tegelikult wähe tarwitawat, siis on siin suuresti liialdatud, vähemalt Tallinna ja Tartu suhtes. (W. Linnamägi, krst.: Aga missuguseid raamatuid seal loetakse?) Ma ei wõi Teie rahulduseks tõesti mitte ütelda, kas seal piiblit loetakse, wõi mitte.

Et seal aga wäga mitmesugust kirjandust loetakse, see on selge. Tahab ju see seadus rahwale kättesaadawaks teha raamatu. Nii kaua, kui aga meil lugemise himu ei äratata, jääb raamat rahwale wõõraks. Ma olen kindel, et mõne aasta pärast üle riigi kõigil raamatukogudel 2—3 korda rohkem tarwitajaid on, kui tänapäew.

Edasi waidleksin ma wastu härra haridusministeeriumi esitaja poolt tehtud parandusele, milline härra Luur'i poolt toetust leidis — ja mis sihhib sinna, et haridusministeerium wõib kõik toetussummad anda raamatute näol. Teiste sõnadega, pooled raamatutest määrab raamatukogudele haridusministeerium. (A. Anderkopp, tõer.: Kas härra Luur ütles, missugused ta määrab?) Ma püüdsin seda teada saada, asetades härra Luur'ile sellekohase küsimuse, aga härra Luur wastas waid, selleks olewat nimekiri, kahjuks ei öelnud ta aga, missugune nimelt. Kindel on aga, et seesugune raamatute määramine on surweawaldus raamatukogude peale. Ühelt poolt surweawaldus raamatukogude peale sisulisest küljest. Kindel on, et haridusministeerium wõib raamatukogudesse määrata mitte sugugi seda kirjandust, mida kohetadel soowitakse, waid seda, mille minekust haridusministeerium ise huwitatud on, ja mis wõib olla raamatukogudes isegi lahti lõikamata jääks. Wõib julgesti öelda: meie praeguse hariduspoliitilise kursi juures saaks purjetama haridusministeeriumi poolt soowitawate raamatute eesotsas piibel ja katekismus. Kas aga meie raamatukogud piibli ja katekismuse seljas kaugele ratsutada suudawad, selle juures tuleb enam kui kahelda.

Teiselt poolt on weel teine hädaoht. Kui mitte praegu, siis vähemalt lähemas tulewikus wõiwad meil tekkida kirjastusühisused, mis haridusministeeriumi juhtiwail jõududel wäga lähedal wõiwad seista. Need kirjastusühisused kirjastawad teatud sisulisi raamatuid. Haridusministeerium wõtab need raamatud raamatukogudele pealesunnitawate raamatute nimestikku ja aitab sellega üksikutele isikutele profiiti lüüa. Kolmas praktiline hädaoht on weel. Haridusministeerium wõib raamatukogudele saata raamatuid, mis koha peal juba olemas. Sest käesolew paragrahw parandatud kujul ei kohustaks haridusministeeriumi lõppude lõpuks arwestama sellega, missugused

raamatud juba raamatukogudes olemas. Haridusministeerium ei tarwitse igakord piinlikult rehkendada esitatud nimekirjadega. Ta wõib wõtta ja kätte wirutada raamatuid, mis wõib olla koha peal juba olemas, jättes aga saatmata sarnaseid, mille järele koha peal eriti suur nõue. Põhjendatakse selle märkuse tarwet weel sellega: haridusministeeriumil olla kesk-kohas oma raamatukõitmisöökojad, kus wõidawat raamatud ära kõita lasta ja kõidetult raamatukogudele kätte saata. Siin tuleks aga arwesse wõtta, et kohtadel mitmel pool raamatukõitmise wõimalused olemas, samasugustel ja wõib olla paremailgi tingimustel, kui Tallinnas.

Kõike kokku wõttes wõib öelda: wõtke see parandus kuidas soowite, ikkagi näete, et selle parandusega ei saa mitte päri olla, siis kui tahetakse, et haridusministeerium ei saaks raamatukogude sisulise külje peale surwe teel mõju awaldada. See kõik sünniks raamatukogude naha peal. Haridusministeerium ei jätaks ei raamatukogude sisulises ega muus mõttes täies ulatuses kasutamata seda wähen-dit, millise talle kätte tahab soetada härra Ollik'u parandus. See kasutamine ei tarwitse aga igakord kaugeltki mitte ühte langeda raamatukogu enda paremusega. Sellepärast olen mina ja minu rühm tehtud paranduse wastu. Kõige loomulikum oleks muidugi, kui see märkus hoopis ära jääks. Et ta aga kord juba sees on, siis wõiks ta ju jääda sarnasena, nagu selle esitanud hariduskommisjon. Siis ei saa haridusministeerium wastu raamatukogu juhataja tahtmist midagi raamatukogule „kaela määrada“.

Lõpuks weel paar märkust minu poolt tehtud lisaparanduse kohta, wõtta riikliku toetuse ülemmääraks vähemalt 50.000 marka. Ma rõhutasin juba: kui wõtta ülemmääraks 50.000 marka, siis selle all kannataksid ainult 3 linna — Tallinn, Tartu ja Narwa. Need saaksid siis tõepoolest vähem, kui nad oma elanikkude arwule wastawalt saama peaksid. Kui aga wõtta alammääraks 20.000 marka, siis peaksid selle all kannatama 5 linna. Ülemmäär suurendamine 50.000-ni ei tooks riigile mitte palju rohkem kulusid. Kui wõtta alammääraks 20.000 marka, siis tuleks riigil maksta 172.944 marka, kui wõtta aga 50.000, siis tuleks maksta 281.792 marka. Natukene rohkem see ju on, aga sellega oleks vähem tun-tawamaks tehtud see ülekohtus, mis ülem-

määr fikseerimisega linnadele sünniks. Muidugi oleks kõige parem see, kui linnade suhtes maksma pandaks sama põhi-mõte, mis maksab alewite, waldade kohta: iga elaniku pealt määratakse raamatukogu heaks kaks marka.

M. Laarman (põl.): § 8-da mõte oli see, et riik pidi andma toetusena omalt poolt summasid raamatute ostmiseks kogukondadele ja omawalitsustele. Praeguses redaktsioonis on aga see teisiti välja tulnud. Siin öeldakse, et riigi poolt määratakse eelarwe korras summad raamatukogu toetamiseks. Ennemalt aga tähendati siin, et selles summas on ka teised kulud, mis raamatukogudel kanda tulewad, nii ei ole praeguses redaktsioonis mitte see mõte välja öeldud, mis hariduskommisjon öelda tahtis. Sellepärast teeksin mina ettepaneku wõtta § 8-da esimese lõike sõnade järele: „raamatukogude tarwis“ juurde sõnad „raamatute muretsemiseks“. Teiseks tahtsin mina paar sõna öelda härra Gustawson'i tähenduse kohta. Minule paistab, et siin on härra Gustawson tahtnud asuda teisele seisukohale, kui asi oli kõne all hariduskommisjoni ja nagu ka seadus on praegu esitatud Riigikogule. Sel korral räägiti ja räägitakse praegu riiklikust toetusest. Mis aga toetus on, mina arwan selle kohta ometi enam pikka seletust waja ei ole, samuti, kellele toetust wõib anda. Toetust wõiwad saada ikka need, kes seda wajawad, siin majanduslikult nõrgad kogukonnad, majanduslikud üksused, kes omal kulul ei jõua teatawat ülesannet täita ja kes siis peawad riigi poolt abiraha saama, et seda läbi wiia. Niisugune oli vähemalt hariduskommisjoni mõte. Ja sellepärast oli ka väga arusaadaw, et siin wõeti üles teataw summa, mis kõige rohkem ühe raamatukogu peale wõiks anda. Minu arust ei oleks mitte õige, kui wõetakse riikliku toetuse summasid ka niisuguste omawalitsuste jaoks, keda majanduslikult ammugi wõrrelda ei saa mõne wäikese tagametsa wallaga ehk mõne wäikese alewikuga, kus nüüd, nagu meie teame, eelarwed nii on kokku seatud, et nemad suurte puudujääkidega töötama peawad. Sellepärast on enam kui loomulik, et need omawalitsused, kes väga hästi läbi tulewad, wõiwad lubada neid summasid hoopis teiste asjade jaoks. Sellepärast arwan mina, et härra Gustawson'i ettepanek ei pea mitte paika.

13. Koosoleku lõpetamine kwoorumi puudusel.

Juhataja **K. Wirma**: On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Teine ettepanek on härra Linnamägi poolt — kwoorumi

kindlaks teha. (Helistatakse kõrwalruumidesse.) Koos on 25 Riigikogu liiget, sellega ei ole kwoorum koos ja sellepärast lõpetan koosoleku. Koosolek lõpeb kell 9.55 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **Osk. Köster**.

